

Vanjska politika Hrvatske kao članice EU-a prema Zapadnom Balkanu

---

Janković, Jakov

Professional thesis / Završni specijalistički

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:614580>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-28**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FAKULTET POLITIČKIH ZNANOSTI

Poslijediplomski sveučilišni specijalistički studij

Vanjska politika i diplomacija

Jakov Janković

VANJSKA POLITIKA HRVATSKE KAO ČLANICE
EU-a PREMA ZAPADNOM BALKANU

ZAVRŠNI SPECIJALISTIČKI RAD

Zagreb, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FAKULTET POLITIČKIH ZNANOSTI

Poslijediplomski sveučilišni specijalistički studij

Vanjska politika i diplomacija

VANJSKA POLITIKA HRVATSKE KAO ČLANICE
EU-a PREMA ZAPADNOM BALKANU

ZAVRŠNI SPECIJALISTIČKI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Boško Picula

Student: Jakov Janković

Zagreb

prosinac, 2023.

Izjava o autorstvu rada i poštivanju etičkih pravila u akademskom radu

Izjavljujem da sam završni specijalistički rad *Vanjska politika Hrvatske kao članice EU-a prema Zapadnom Balkanu*, koji sam predao na ocjenu mentoru doc. dr. sc. Bošku Piculi, napisao samostalno te da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu te da na temelju njega nisam stekao ECTS bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivao etička pravila znanstvenoga i akademskoga rada, a posebice članke 16. – 19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Jakov Janković

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR RADA.....	3
3. GENEZA POJMA ZAPADNI BALKAN.....	9
4. EUROPEIZACIJA I VANJSKA POLITIKA REPUBLIKE HRVATSKE.....	14
4.1. Regionalna vanjska politika Hrvatske u kontekstu EU-a.....	16
4.2. Bilateralni odnosi Hrvatske s državama Zapadnoga Balkana.....	22
5. ČLANSTVO U INTEGRACIJAMA.....	29
5.1. Hrvatska kao država-model euroatlantske orijentacije na prostoru Zapadnoga Balkana.....	31
5.2. Potencijalni benefiti euroatlantske integracije država Zapadnoga Balkana.....	34
6. ZAKLJUČAK.....	38
SAŽETAK.....	40
LITERATURA.....	42

1. UVOD

Pristupanjem Republike Hrvatske Europskoj uniji (EU) 1. srpnja 2013. godine, ostvaren je jedan od ključnih hrvatskih vanjskopolitičkih ciljeva. S postignutom euroatlantskom perspektivom i ulaskom u nove sfere interesa, Hrvatska mora stoga prepoznati nove vanjskopolitičke ciljeve. U kreiranju vanjske politike Hrvatske sudjeluju predsjednik Republike i Vlada Republike Hrvatske. Konkretno, Vlada daje prijedloge uz potpis predsjednika Vlade, dok predsjednik Republike odlučuje o osnivanju diplomatskih misija i uspostavi konzulata Republike Hrvatske. Također, temeljem prijedloga Vlade potpomognutim mišljenjem nadležnoga odbora Hrvatskoga sabora, predsjednik Republike odlučuje o imenovanju i opozivanju čelnika diplomatskih misija Republike Hrvatske u inozemstvu (Rendić, 2022).

Po pitanju Hrvatske vanjske politike od ulaska u EU, u načelu su se interesi Hrvatske asimilirali u interese EU, no u praksi se pokazalo da su vladajuće strukture nastojale simbolički solirati i provesti svoje vanjskopolitičke agende. Hrvatska je parlamentarna demokracija u kojoj predsjednik države ima znatno manje ovlasti u odnosu na premijera i Vladu. Razdoblje od ulaska u EU obilježila su razilaženja u vanjskopolitičkim prioritetima premijerâ, Vladâ i predsjednikâ države, primjerice između premijera Zorana Milanovića i predsjednice Kolinde Grabar Kitarović, određena razmimoilaženja postojala su između premijera Andreja Plenkovića i predsjednice Kolinde Grabar Kitarović, a posebice je razvidno dijametralno suprotno (vanjsko)političko pozicioniranje između aktualnoga premijera Andreja Plenkovića i predsjednika Zorana Milanović što djeluje posvemašnje konfuzno prema vanjskim akterima. Osim *europske* ili *američke* klasifikacije vanjske politike koja je obilježila razdoblje od 2013. godine, uvijek se moglo negdje načuti o propagiranju europske perspektive Zapadnoga Balkana (koji se trenutačno sastoji od Albanije, Bosne i Hercegovine, Sjeverne Makedonije, Kosova, Crne Gore i Srbije) ili jugoistočne Europe (Rendić, 2022). Naime, hrvatskoj vanjskoj politici je u cilju još više integrirati državu s institucijama EU-a, odnosno postići još viši stupanj globalizacije i otvorenosti prema svijetu. To se prije svega odnosi na realizirani ulazak u Schengen i europodručje, ali i predstojeće članstvo u Organizaciji za ekonomsku suradnju i razvoj (engl. *Organization for Economic Cooperation and Development* – OECD).

Jedan je od vanjskopolitičkih ciljeva Hrvatske svakako integracija političke regije Zapadnoga Balkana u Uniju što bi bio prioritetan projekt hrvatske vanjske politike, međutim

do sada je to bio cilj promjenjive ostvarivosti. Jačanjem geopolitičkoga položaja Hrvatske ujedno se pojačao angažman za europeizacijom Zapadnoga Balkana. Ispunivši većinu vlastitih vanjskopolitičkih ciljeva, Hrvatska napokon daje na važnosti integraciji Zapadnoga Balkana u Europsku uniju, te na osnovu vlastitoga iskustva može postati primjerom i davateljicom ključnih savjeta prema državama Zapadnoga Balkana.

Članstvom u EU, Hrvatska konkretno mora voditi računa ne samo o nacionalnim interesima već i interesima koje zastupa Unija u kontekstu vanjske politike, odnosno važeće političke agende. Iako je već postojala europska perspektiva Zapadnoga Balkana i prije pristupanja Hrvatske EU, sada taj narativ s Hrvatskom u aktivnoj ulozi avangarde politike EU-a na Zapadnom Balkanu poprima novu dimenziju. Hrvatskoj je prije svega jedan od bitnih interesa vanjske politike jasna i odlučna potpora zemljama Zapadnoga Balkana na njihovu putu k članstvu u Europskoj uniji, a time bi Hrvatska potvrdila svoje vodstvo u regiji te uspostavila sigurnost i stabilnost na Zapadnom Balkanu u konkretnom vremenskom razdoblju.

2. TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR RADA

Sa svrhom analize teme završnoga specijalističkog rada, korištena je konstruktivistička teorija međunarodnih odnosa jer pored teorija liberalizma i realizma u međunarodnim odnosima može dati potpuniju sliku glede definiranja vanjske politike Republike Hrvatske prema Zapadnom Balkanu od ulaska u EU.

Prema Kubálkovoj, konstruktivizam dobiva na svojoj važnosti uoči kraja Hladnoga rata, kada su dominirali racionalistički pristupi liberalizma i realizma, a koji su tada doživjeli kritičko vrednovanje jer nisu mogli objasniti zašto je došlo do raspada jednoga blokovskog pola u bipolarnoj konfiguraciji svijeta, odnosno supersile SSSR-a. Naime, Sovjetski Savez nije poražen u kinetičkom sukobu lokalnih ili svjetskih razmjera, bio je nuklearna sila s jednom od najmoćnijih vojski svojega vremena – ali svejedno nije opstao. Postavlja se pitanje koliko je istinita ideja o opstanku države na osnovi svoje materijalne i vojne moći? Ovaj primjer je nužno spomenuti jer govori o samom početku intenziviranja promišljanja o konstruktivističkoj teoriji u međunarodnim odnosima koja se izravno suprotstavlja već tradicionalnom realizmu i liberalizmu (idealizmu). Sovjetski Savez se raspao jer se promijenio identitet, autokonstrukt države, a shodno tome i njegovi postupci prema partnerima i protivnicima (Kubálková, 2001).

Jackson i Sørensen tvrde da konstruktivizam dovodi u pitanje percepciju moći aktera, u ovom slučaju države što isključivo ovisi o subjektivnoj interpretaciji aktera (druge države) i samoga sebe u određenom kontekstu. Kao i u primjeru Kubálkove za SSSR, određivanje moći države ne ovisi o objektivnom, tj. materijalnom stanju, već o imidžu koji uživa na međunarodnoj sceni i kako sebe država samostalno percipira (Jackson i Sørensen, 2013). Konkretno, to obuhvaća formuliranje pojmova koji se pridaju akterima koje koriste teoretičari i analitičari međunarodnih odnosa kao što su: saveznici, neprijatelji, pouzdan, nepouzdan, prijetnja, prilika (Jović, 2016). S druge strane, Alexander Wendt, kao jedan od najistaknutijih konstruktivista, ipak smatra da se materijalna moć ne može zanemariti i da u interakciji s akterima dobiva svoju težinu. Također tvrdi da anarhija nije nužno kaotično stanje iz kojega proizlaze neizvjesnost i prijetnje, već može biti prilikom za prakticiranje slobode i kreiranje međunarodne suradnje. Kontekstualno gledano anarhija¹ je „ono što države učine od nje”

---

¹ Wendt smatra da konstruktivisti nisu dovoljno posvetili pažnje ozbiljnom shvaćanju uzroka anarhije. S druge strane, realisti smatraju da anarhija opravdava nezainteresiranost prema institucionalnoj transformaciji identiteta i interesa, pri tome gradeći sustavne teorije s izričito racionalističkim pristupom. Ne postoji „logika” anarhije osim praksi koje stvaraju i instanciraju jednu strukturu identiteta i interesa umjesto druge; struktura nema egzistencije niti uzročne moći osim procesa (Wendt, 1992).

(Wendt, 1992: 395), to jest razumijevanje konteksta određene situacije nastaje u percepciji subjektivnoga unutar aktera (ideja) i objektivnoga/materijalnoga (vojna i gospodarska moć, teritorij zemlje, broj stanovnika, geopolitički značaj...) izvan aktera, na osnovi kojega se kreira mišljenje, a potom i identitet (Wendt, 1992). Prema Joviću: „Način na koji interpretiramo svijet ne određuje samo naše identitete i identitet drugih oko nas, i to kroz stvaranje granice između *Nas* i *Drugih*, nego i naše interese, a time i buduće akcije” (Jović, 2016: 13). To znači da akteri samostalno određuju tko su to *Mi*, a tko su to *Drugi*; definiraju samostalno vlastite saveznike (*Mi*) koji su im donedavno bili neprijatelji i neprijatelje (*Drugi*) koji su im donedavno bili saveznici, što za posljedicu ima stvaranje nove situacije, novih odnosa između *Nas* i *Drugih*. Promjena diskursa prema *Drugomu* rezultirat će promjenom slike o drugome, a samim time i promjenom u međudržavnim odnosima. Istovremeno, ako države žele stvoriti drukčiju sliku o sebi, njihova vanjska politika će se usmjeriti prema promjeni dijaloga koji druge zemlje zagovaraju o njima (Jović, 2016). Konstruktivisti nastoje definirati kako se formira slika svijeta. Akcije aktera se ne mogu shvatiti ako se ne razumije identitet samoga aktera. Akteri kreiraju, odnosno interpretiraju svijet oko sebe kroz dvije strane *Mi* i *Drugi*, kroz dimenziju političkoga koje je sastavni dio subjektivnosti aktera. Tumačenjem situacije i definiranjem strana, države u međunarodnim odnosima sklone su promjeni koja je donesena striktno subjektivno (Jović, 2016). Ideja promjene je moguća upravo zbog toga subjektivnog, odnosno identiteta aktera; a samim time pomaže u shvaćanju kako neprijatelji postaju saveznici i obrnuto (Subotić, 2011). U kontekstu ovoga rada ta se ideja promjene, tj. (re)konstrukcije identiteta u međunarodnim odnosima doživljava kroz ideju euroatlantskih integracija, koje su sastavni dio hrvatske vanjske politike; čija se svrha temelji na konsolidiranju nekadašnjih neprijatelja u prijatelje: primjerice Hrvatska i Srbija, Hrvatska i BiH, Hrvatska i Crna Gora. Može se reći da je ideja *europizacije* (pojam koji je objašnjen u nastavku rada) način na koji se kreira novi zajednički identitet. Kako je Hrvatska napustila Zapadni Balkan postupnim članstvom u NATO-u i EU, tako je preuzela novi identitet i time su *Mi* postali euroatlantska sfera utjecaja skupa s Hrvatskom, a *Drugi* Zapadni Balkan bez Hrvatske.

Interesi država u međunarodnim odnosima konstruktivistima ne predstavljaju nešto vječno i nepromjenjivo, što za posljedicu ima promjenjivo ponašanje države ovisno o interesima. Akterima interesi nisu nametnuti, oni ih sami određuju sukladno kontekstu u kojem se nalaze. Kroz takvo subjektivno shvaćanje interesa, vanjska politika države je volatilna i sklona promjenama sukladno nacionalnim interesima. Stoga konstruktivisti smatraju da su vanjska i unutarnja politika međusobno povezane i ovise jedna o drugoj, a samim time se

reciprocira stanje unutar države na prostor međunarodnih odnosa i obrnuto. Države u međunarodnim odnosima funkcioniraju onako kako percipiraju sebe i ostale. Pojam identiteta konstruktivisti usko povezuju s interesom i akcijom/djelovanjem (Wendt, 1992). Identitet se sastoji od dviju dimenzija: unutarnje (definira tko smo *Mi*) i izvanjske (definira tko su *Drugi*). Na međunarodne odnose očituje se djelovanje država u objema dimenzijama, a da bi država uopće mogla sudjelovati u međunarodnoj zajednici, mora prihvatiti granicu između *Sebe/Nas* i *Drugog/Drugih*. Tu država iscrtava granicu vlastitoga angažmana u međunarodnim odnosima te da neće djelovati izvan svojih granica, osim dođe li do ozbiljnih kriza u međunarodnim odnosima. Državna granica u pravilu predstavlja granicu identiteta aktera. Ograničavajući se granicama, države ograničavaju svoje djelovanje na osnovi koje formiraju i vlastiti identitet. Identitet se zatim strukturira kroz tipična pitanja: veličine države; gospodarske, vojne, političke i kulturne moći; pitanje stabilnosti i sigurnosti; posjeduju li samostalnost u međunarodnim odnosima ili je potreban vazal u sponzorsko-klijentelističkoj suradnji ili integriranje u međunarodne organizacije ili koalicije zbog određenoga interesa; unutarnje i vanjske prijetnje opstanku države; pitanje saveznika i neprijatelja... Naposljetku možda i najbitnija pitanja – kakva je moć države u odnosu na moći ostalih, koliko državi treba moći i na koji način ju država može iskoristiti u datoj situaciji? Ideje, odnosno *ideacijska* komponenta i normativno, konstruktivistima igraju glavnu ulogu u donošenju odluka i kreiranju identiteta, a time i tumačenju interesa te naposljetku i djelovanja aktera. Konstruktivisti smatraju da je baza unutarnje i vanjske politike u opisivanju i tumačenju situacija i drugih aktera, a djelovanje podrazumijeva – kategorizaciju aktera. Kategorizacijom aktera, recimo u prijetnju koja sa sobom nosi određenu opasnost, tada smo stvorili novu situaciju i svrstali se na *Nas i Druge* (Jović, 2016).

Za razliku od realista koji na međunarodne organizacije gledaju samo kao na mehanizme koje koriste države kako bi poboljšali vlastite funkcije upravljanja državom kroz javno dobro, prikupljanje informacija, nadziranje sporazuma i općenitu pomoć pri rješavanju problema kolektivnim djelovanjem; konstruktivisti Barnett i Finnemore smatraju da međunarodne organizacije imaju višu svrhu od individualne koristi državama. Međunarodne organizacije autonomni su akteri koji prakticiraju moć u okviru svojih prava, one stvaraju društvo u kojem se odvija suradnja i pravo na vlastiti izbor, pomažu definirati interese država i drugih aktera (Barnett i Finnemore, 2005). Slično, Glarbo tvrdi da suradnja u međunarodnim odnosima jest rezultat kombinacije interesa i socijalne interakcije u kojem akteri raspravljaju o vlastitim i tuđim namjerama i perspektivama političke kooperacije. U pravilu članice EU-a

(kao što je Hrvatska) možda se neće složiti s ključnim aspektima Zajedničke vanjske i sigurnosne politike (ZVSP) EU-a, ali to ih ne sprječava da na dnevnoj bazi kroz praktičnu političku suradnju promoviraju zajedničku perspektivu i uzajamnu suradnju (Glarbo, 1999).

Shodno navedenom, hrvatska vanjska politika od ulaska u EU prema državama Zapadnoga Balkana djeluje na dva načina: (1) bilateralno s pojedinim državama i (2) mehanizmima Europske unije kao avangarda europskih interesa. U oba je slučaja pojam europeizacije glavna determinanta hrvatske vanjske politike, koja pod okriljem EU-a ispunjava vlastite interese u nadi promjene identiteta država Zapadnoga Balkana.

Rad je napisan koristeći metodu studije slučaja u komparativnoj politici, koristeći postulate izvornoga znanstvenog rada Nikoline Jožanc *Studija slučaja u komparativnoj politici* iz 2015. godine. Stoga su u nastavku definirani ključni aspekti teorije i uvjeti jedne studije slučaja u komparativnoj politici.

Studija slučaja se uglavnom objašnjava kao studija jednoga slučaja ili nekoliko slučajeva u odnosu prema studijama koje sadrže znatno veći broj slučajeva. Prema Ecksteinu, studija slučaja se ne može usporediti s komparativnim studijama u kojima je korišten veliki broj slučajeva. Međutim, Lijphart smatra da je isključivo komparativna metoda kao jedna od temeljnih metoda u istraživanju, dok su ostale eksperimentalne, statističke i studija slučaja čija je svrha donijeti općenite empirijske zaključke. U opreci ovih dviju teorija, Yin tvrdi da su studije slučaja relevantne i s jednim slučajem i s više slučajeva, te da se tu radi samo o razlici u konstrukciji studije slučaja. S druge strane, George i Bennet objašnjavaju da su u studiju slučaja uključeni i analiza jednoga slučaja i usporedba maloga broja slučajeva. S ovim različitim koncepcijama prema broju slučajeva studije slučaja, studija slučaja se uglavnom definira kao kvalitativna metoda istraživanja. Kvantitativne metode istraživanja fokusirane su na uopćavanje i kreiranje regularnosti kroz statistiku, što naposljetku dovodi do generalizacije određenoga slučaja. Gerring smatra da se „ne može istražiti 1000 slučajeva svaki za sebe (dakle, detaljno)” (Jožanc, 2015: 40), premda je studija slučaja bazirana na jednom slučaju – iz toga slučaja može se izvući velik broj zapažanja i provesti komparacija. Nadalje, ovisno o količini zapažanja izvučenih iz studije slučaja, ona se mogu interpretirati kvalitativno ili kvantitativno (Jožanc, 2015).

Gerring definira studiju slučaja kao „istraživanje jedne, relativno zaokružene jedinice čija je svrha razumijevanje šire kategorije (sličnih) jedinica” (Jožanc, 2015: 43), koje se odnosi na „prostorno ograničen fenomen (jedinicu) promatran u jednoj točki u vremenu ili kroz

određeno razdoblje” (Jožanc, 2015: 44). Ova definicija daje čitatelju najjasniju sliku o pojmu studije slučaja, odnosno o istraživanju konkretne društvene pojave kao osnove slučaja te pojave, donoseći zaključke na temelju empirijskih spoznaja kako bi se izgradila određena teorija. Ono što studiju slučaja čini *komparativnom*, Landman smatra ako se pojmovi u studiji jednoga slučaja mogu iskoristiti i u drugim relevantnim studijama, razvija nove koncepcije jednoga slučaja koje se mogu također primijeniti na druge relevantne studije slučaja i/ili teži zaključcima. Nadalje, tvrdi kako je cilj komparativnoga istraživanja ustanoviti opis političkoga fenomena u jednoj državi ili više njih. Geddes definira studije jednoga slučaja kao odlične izvore informacija pomoću kojih se traga za pravilnostima i algoritmom ponašanja, ali i u probnom testiranju koherentnosti konkretnih hipoteza (Jožanc, 2015).

Lindman smatra da je klasifikacija nužna sastavnica komparacije koja pruža mogućnost grupiranja entiteta (država, sustav, politika, aktivnosti...) koji su u centru studije slučaja, na osnovu njihovih zajedničkih karakteristika. Klasifikacija nam pomaže pojednostaviti složenost slučaja. Komparacija je moguća jedino ako su dva ili više slučajeva dovoljno slični, odnosno imaju dosta zajedničkih obilježja, tvrdi Sartori. George i Bennet objašnjavaju kako studije slučaja koje se bave jednim slučajem bolje klasificiraju entitete, dok studije velikoga broja slučajeva imaju tendenciju klasifikacije različitih slučajeva u istu grupu, što za posljedicu ima Sartorijevo *konceptualno rastezanje*,² tj. nadopunjavanje značenja korištenoga koncepta sa svrhom relevantne upotrebe (Jožanc, 2015).

Ecksteinovim riječima, studije slučaja svojim heurističkim pristupom doprinose istraživanju novih modaliteta detaljnim i preciznim proučavanjem određenoga slučaja. Sukladno tome George i Bennet objašnjavaju kako su studije slučaja: „...posebno pogodne za otkrivanje onih varijabli koje pomažu objasniti djelovanje uzročnih mehanizama prije nego uzročnih učinaka koji su u glavnom fokusu studija velikoga broja slučajeva” (Jožanc, 2015: 50), odnosno studija slučaja može proizvesti dodatne hipoteze jer usmjerava svu pozornost na jedan slučaj i na sve njegove varijable koje utječu na slučaj, što rezultira detaljnijom analizom slučaja. Generiranje novih hipoteza u heurističkom pristupu studije slučaja uglavnom ovisi o talentu pojedinoga istraživača, a u manjoj mjeri o pomno isplaniranoj strukturi studije, tvrde George i Bennet (Jožanc, 2015).

---

² Postupnim se nadopunjavanjem koncepta postiže kontraefekt, jer on tada gubi smisao i postaje neodređen. Samim time, ostvaruje se sveobuhvatna primjena koja nije konkretna i precizna, a posljedično ni informativna (Jožanc, 2015: 48).

Prema Landmanu, najteži cilj komparativne politike je zasigurno predviđanje budućih događaja, što je logičan slijed nakon ustanovljenja hipoteze i testiranja iste. Studije većega broja slučajeva imaju evidentnu prednost u ispitivanju teorija jer se zaključci donose na osnovu komparacije više zemalja, odnosno slučajeva, samim time su u boljoj poziciji za prognoziranje budućih rezultata. Svakako se radi o vjerojatnosti, a ne garanciji. No takvo predviđanje možda i nije relevantno za promatrani slučaj, ipak su izvedeni točni i specifični zaključci koje nam ne mogu pružiti ostale studije. Bitno je ta predviđanja iz studije slučaja biti u mogućnosti primijeniti i na ostale slučajeve odnosno države, ukoliko ju želimo nazivati komparativnom metodom (Jožanc, 2015).

Koristeći konstruktivističku teoriju međunarodnih odnosa te metodu studije slučaja, ovaj rad istražuje koje vanjskopolitičke interese ima Hrvatska kao zasad posljednja članica Europske unije u facilitiranju članstva država Zapadnoga Balkana u EU postavljajući hipotezu da će moguće članstvo tih država u Uniji dati doprinos stabilizaciji desetljećima konfliktnoga područja Jugoistočne Europe te na taj način omogućiti jačanje sigurnosti Hrvatske na njezinim granicama prema Zapadnom Balkanu, uz nužan preduvjet unutarnje stabilizacije samih država.

3. GENEZA POJMA ZAPADNI BALKAN

Iako je zapadnjački koncept Balkana danas u širokoj upotrebi, malo je akademskih studija posvetilo pažnju podrijetlu i značenju pojma Balkana. Ovo poglavlje ima za cilj analizirati koncept Zapadnoga Balkana prema konstruktivističkom pristupu međunarodnih odnosa u pokušaju odgovora na pitanje: što znači koncept Zapadnoga Balkana u političkom diskursu međunarodnih odnosa? Iako je neizostavan osvrt na geografski i povijesni aspekt značenja Zapadnoga Balkana, fokus ovoga poglavlja jest na političkoj i geopolitičkoj dimenziji naziva Zapadnoga Balkana, poglavito kroz interpretaciju službenih izvora Europske unije. U poglavlju su objedinjeni pojmovi koji se odnose na kreiranje identiteta Zapadnoga Balkana kroz društvenu konstrukciju, međunarodne reprezentacije, kao i političku uporabu pojma.

Naziv *Balkan* danas je široko prihvaćen pojam koji su na Balkanski poluotok donijeli Turci Osmanlije u 14. stoljeću, okupiravši prve dijelove jugoistočne Europe. Riječ *Balkan*³ potječe od turskoga jezika i odnosi se na *planinu* – Staru planinu, koja se nalazi u Bugarskoj, kasnije nazvanom *Balkan*. Međutim, tada za cijelo područje jugoistočne Europe još nije bio općeprihvaćen pojam *Balkan*, ni *Balkanski poluotok*. Tek 1808. godine njemački geograf Johann August Zeune je prvi put spomenuo izraz *balkanski poluotok* kako bi se referirao na jugoistočni dio Europe, misleći pri tom na geografsku regiju. Samim time riječ *Balkan*, kao skraćena za *Balkanski poluotok*, uvriježila se u europskoj literaturi od 19. stoljeća (Todorova, 2017). S vremenom, potrebno je bilo designirati granice Balkana – gdje počinje, a gdje završava; to je dovelo do konsenzusa da je *Balkanski poluotok* omeđen Jadranskim morem na zapadu, Egejskim i Jonskim morem na jugu i na istoku Crnim morem. U međuvremenu je došlo do polemike radi li se o poluotoku uopće; sjeverna kopnena granica poluotoka Trst-Odessa duža je od najduže zapadne morske granice Trst-Peleponez što je dovelo u pitanje samu definiciju *Balkanskoga poluotoka* iako se radi o razlici u desecima kilometara zračne udaljenosti (Bačan, 2021). Nadalje, naziv *Balkan* za spomenuti je geografski prostor opet dovedeno u pitanje jer planina *Balkan* nije dominantni planinski lanac koji se proteže cijelim prostorom, stoga je njemački geograf Theobald Fischer davne 1893. godine nastojao preimenovati taj prostor u *Jugoistočna Europa* koji je smatrao prostorom od njemačke geopolitičke važnosti (Todorova, 2017). Ovo je bio samo površni dio cijele povijesti toga

---

³ Todorova također smatra da ne postoji unificirano tumačenje etimologije pojma *Balkan*, jer također postoji objašnjenje da je riječ *Balkan* proizašla iz perzijskoga jezika od riječi *balk* (na hrv. se prevodi u blato ili planina) i da je naknadno dobila turski sufiks *-an* (Todorova, 2017).

prostora Europe kojemu se može posvetiti zaseban rad, ali ono što je relevantno za kontekst ovoga rad s geografsko-povijesnoga gledišta dovoljno je kako bi se jasno mogao definirati suvremeni prostor Zapadnoga Balkana.

Naime, u Hrvatskoj, a i u europskim krugovima, pojam Balkan ima negativnu ili pejorativnu konotaciju koja se koristi kada se događa nešto loše. Često se veže kao prefiks krizama ili ratovima u očima međunarodne zajednice nebitno o kontekstu ili vremenu kada se potonji odvijaju. Dok s druge strane, pojam Jugoistočna Europa ima pozitivan, konstruktivan prizvuk i koristi se da bi se uspostavila suradnja među državama (Grubiša, 2023). Nadalje, ratoborna i krvava povijest balkanskih naroda i jest generirala pojam balkanizacija koji u međunarodnim odnosima podrazumijeva ideju političke i teritorijalne fragmentacije u kontekstu etničke heterogenosti koji za posljedicu ima oružani sukob. Samim time je sinonim za nered, kaos i rasipanje u državnim i organizacijskim strukturama. Todorova napominje da balkanizacija nije samo poprimila značenje fragmentacije velikih, stabilnih političkih jedinica nego je postala i sinonimom za „povratak na plemensko”, primitivno i zaostalo stanje kojim se generalizira cijela regija. Na primjer, danas se tom riječi opisuje stanje negativnih fenomena u Africi što dovodi do balkanizacije Afrike (Todorova, 2017). Međutim, u međunarodnoj zajednici se krivo percipira riječ Balkan. Na hrvatskom jeziku riječ Balkan je u jednini jer predstavlja jednu regiju, odnosno jednu planinu; dok u stranoj literaturi na engleskom jeziku se izravno prevodi u *the Balkans*, a kasnije i *the Western Balkans*, što u prijevodu na hrvatski znači Balkani, a time se potvrđuje postojanje više Balkana, odnosno tumači se kao da je riječ o množini istih (Bačan, 2021).

Prije nego što je EU u drugoj polovici 1990-ih prvi put institucionalno i programatski spomenula pojam Zapadni Balkan, 1974. godine u *Novom ručnom atlasu* koji se izdavao u Njemačkoj Balkan je podijeljen na istočno područje koje obuhvaća teritorij istočno od Karpata, srednje područje koje obuhvaća područje Srbije, Makedonije i Grčke, zapadno područje koje obuhvaća teritorij Dinarida. Bačan ne ulazi u dubinu ove podjele, ali evidentno je da se radi o zemljopisnoj podjeli Balkana koja nije zaživjela u političkom smislu (Bačan, 2021). Kriza identiteta Balkana dolazi u vremenu uspostavljanja novoga svjetskog poretka, krajem Hladnoga rata i raspadom SFRJ. Dok se EU bavila širenjem na zemlje Srednje i Istočne Europe koje su proizašle iz raspada Varšavskoga ugovora, područje bivše Jugoslavije ostalo je kao: „crna rupa” (Grubiša, 2023: 542). Na početku ratnih godina 1990-ih, prostor zahvaćen ratom EU nazivala je države bivše Jugoslavije, iako je *de facto* postojala Jugoslavija kroz Saveznu Republiku Jugoslaviju. U isto vrijeme EU koristila je pojam Jugoistočna Europa koji je bio

sveobuhvatan za sve novonastale i stare države balkanskoga poluotoka. U europskoj javnosti otvoreno se koristila sintagma područje bivše Jugoslavije iako je to područje bilo još neodređeno, a pojam regija bio je sve češći u službenim dokumentima EU-a (Grubiša, 2023).

Europska unija je 1995. godine počela percipirati prostor bivšega Varšavskoga pakta i Sloveniju kao potencijalnoga generatora novih članica Unije, a perspektivu je nazvala Agenda 2000 (Bačan, 2021). U veljači 1996. godine EU osmislila je regionalni pristup prema državama bivše Jugoslavije, odakle dolazi uvriježeni pojam regija, u nadi da uspostavi bilateralnu suradnju s državama regije te poboljša dobrosusjedske odnose (Grubiša, 2023). Regionalni pristup zaživio je 1997. godine stvaranjem Politike regionalnoga pristupa za države Zapadnoga Balkana, kada se prvi put spominje novi politički konstrukt u službenom diskursu EU-a (Bačan, 2021).

Hrvatska je izrazila svoje nezadovoljstvo novim pojmom Zapadni Balkan pod koji je svrstana, jer regionalna integracija toga tipa jest protumačena kao „uskrsnuće bivše Jugoslavije” (Grubiša, 2023: 554). Svakako, Ustav Republike Hrvatske od amandmana 1997. godine zabranjuje udruživanje Hrvatske u balkanske saveze, pojavilo se nezadovoljstvo prema EU zbog percepcije javnosti da je ovo bio podmukli potez Unije koja pokušava oživiti ideju „treće Jugoslavije” (Grubiša, 2023: 554). Neki su, poput admirala Davora Domazeta Loše, usporedili Zapadni Balkan s „...klonom Velike Srbije” (Grubiša, 2023: 554), a drugi kao politolog Anđelko Milardović smatraju kako Hrvatska i Zapadni Balkan ne mogu biti u istoj rečenici, a kamoli u istoj političkoj regiji. Regionalni narativ toga pristupa zasmetao je Hrvatskoj zbog poistovjećivanja s agresorom u Domovinskom ratu i svrstavanja u isti identitet s njim. Negodovanje Hrvatske doprlo je do EU te se do hrvatskoga članstva u EU 2013. najčešće koristio pojam Jugoistočne Europe, a kasnije Zapadni Balkan (Grubiša, 2023).

Prvi se slučaj dovođenja u pitanje političkoga pojma Balkan dogodio s prvim dijelom petoga i najmnogobrojnijega vala proširenja EU-a 2004. Naime, Slovenija koja je bila u sferi Balkana jest postala članicom EU-a, te samim time napustila politički koncept Balkana. Naravno, do članstva Slovenije u EU dovele su prethodne godine europeizacije, odnosno promjene identiteta iz postsocijalističko-balkanskoga u onaj zapadnjački, europski. Od toga trenutka Slovenija nema nikakve poveznice s pojmom Balkana, preko noći su se izbrisala jugoslavenska državljanstva, a politički pojam Balkan predstavlja živi organizam koji se mijenja ovisno o geopolitičkom narativu. Drugi takav slučaj dogodio se s drugim dijelom petoga vala proširenja 2007. godine kada su Bugarska i Rumunjska kao „Istočni Balkan”

pristupile EU. A treći se i zadnji takav slučaj dogodio s ulaskom Hrvatske u EU 2013. (Grubiša, 2023).

Terminologija Zapadni Balkan je, dakle, nedavna inovacija EU-a; naime, datira iz razdoblja kada je Bugarskoj i Rumunjskoj dopušteno otvaranje pregovora o pristupanju s EU-om (Grubiša, 2023). Postojanjem Zapadnoga Balkana, logički je objasniti postojanje Istočnoga Balkana. Ako Zapadni Balkan čine/činile su Hrvatska, Srbija, BiH, Crna Gora, Kosovo, Sjeverna Makedonija i Albanija, onda Istočni Balkan čine Bugarska i Rumunjska. Međutim, pojam Istočni Balkan u literaturi nije „stigao” zaživjeti, zbog svoga kratkog vijeka trajanja. S nastankom Zapadnoga Balkana proporcionalno je stvoren i onaj drugi pol, Istočni Balkan (Bačan, 2021). Razlog njegova nepostojanja leži u percepciji EU-a prema Jugoistočnoj Europi. Zapadni Balkan stvoren je sa svrhom nazivanja „problematičnih” država koje dijele zajedničku povijest određenim zajedničkim nazivnikom, slično kao što postoje države Beneluxa, Baltika ili Skandinavije. Elementi koji povezuju zemlje u „Zapadni Balkan” su geografska blizina, nedavna zajednička i problematična povijest, postkomunističko razdoblje, kasni političko-ekonomski razvoj i prije svega političke sklonosti EU-a da ih grupira pod oznakom „Zapadnoga Balkana”. Rat se ne pojavljuje kao izričita determinanta Zapadnoga Balkana jer u Albaniji nije postojao ratni sukob, dok u Sloveniji jest kratko vrijeme, međutim ona nije dio Zapadnoga Balkana. Ali ovo je također odraz činjenice da ih EU još ne percipira zrelim za članstvo u EU. Bugarsku i Rumunjsku EU nije percipirala kao ništa drugo nego kao Jugoistočnu Europu, kao što Grčku nitko ne naziva Južnim Balkanom nego Južnom Europom, a ni Sloveniju Sjevernim Balkanom već Srednjom Europom. Pojam Istočnoga Balkana nije mogao opstati zbog intencije EU-a da što prije uvrsti ove dvije države u strukturu EU-a, što znači da su od kraja Hladnoga rata imale europsku perspektivu, samo zato što je EU to željela. Slovenija se može promatrati na sličan način, iako je i sama proživjela rat u kontekstu raspada SFRJ, ali se od svoga osamostaljenja nalazila u znatno boljoj poziciji nego ratom zahvaćene države bivše Jugoslavije. Bila je najrazvijenija od svih država bivše Jugoslavije te je iskoristila tadašnje prilike kako bi ostvarila svoj interes – optimalno brzo članstvo u EU, a samim time i promjenu identiteta u europski. S druge strane, nitko u Europi nije očekivao (a ni priželjkivao) raspad SFRJ, iz koje će niknuti sintagma Zapadni Balkan – bez Slovenije, ali uz Albaniju (Grubiša, 2023).

Članstvom u Europskoj uniji državama se briše svaka poveznica s političkim pojmom Balkana. U suvremenim međunarodnim odnosima nitko ne naziva Hrvatsku Zapadnim Balkanom. Drugim riječima, kada država regije bude usklađena s europskim normama i standardima i postane članica EU-a, smatra se europskom, dok ostali ostaju dio Balkana

(Grubiša, 2023). Međutim, ako je politički pojam Zapadnoga Balkana vezan za članstvo u EU, samo je pitanje vremena kada će prestati postojati jer hipotetski rečeno sve države Zapadnoga Balkana mogu biti članice EU-a jednoga dana. Paradoksalno, više je država postalo dijelom Zapadnoga Balkana nego dijelom EU; Srbija i Crna Gora su međusobno neovisne od 2006. godine, a Kosovo 2008. godine te su samim time što postoje svrstane u države Zapadnoga Balkana.

Trenutačno pojam Zapadni Balkan općeprihvaćen je u međunarodnim odnosima, u političkom smislu. Geografski gledano, taj prostor uopće nema zemljopisne poveznice sa Starom planinom, odnosno planinom Balkan koja se nalazi u Bugarskoj. Međutim, predstavlja političku kreaciju koja nosi nepristrano ime nametnuto od EU, odnosno međunarodne zajednice. Ispostavilo se kako je lakše nazvati tu regiju po nečemu što ona zapravo nije nego da se nađe zajednička odrednica svih država toga prostora po kojoj bi regija nosila ime. Zapadni Balkan se piše velikim početnim slovom jer je svojevrsan politički kompromis. Pojam ne predstavlja teritorij Europe jer bi se onda govorilo o zapadnom Balkanu koji bi se po toj logici nalazio u zapadnom dijelu Bugarske (Bačan, 2021). Političko tumačenje Zapadnog Balkana je jednostavnije klasificirati po tome što ono ne predstavlja – države Zapadnoga Balkana nisu članice EU i ne postoji istočni pandan; jedina činjenica je da postoji Zapadni Balkan i Europska unija (Todorova, 2017). S konstruktivističkoga aspekta Wendt tvrdi da je identitet temelj interesa koji se ne tiče samo identiteta država nego i društvenih identiteta te identiteta pojedinaca. Identiteti određuju što su akteri, dok interesi predstavljaju svoje želje. Na temelju ovoga zapažanja, konstruktivisti vjeruju da je nacionalni interes sadržan u normama i vrijednostima koje oblikuju identitet aktera (Wendt, 1992). Svrha osmišljavanja naziva regije Zapadni Balkan je odmicanje od negativnoga prizvuka Balkana i stavljanjem europskoga prefiksa Zapadni..., kako bi formulirali neku novu, perspektivnu regiju koja teži zapadnim vrijednostima kroz proces europeizacije. K tome, europski političari bili su svjesni i vlastitoga imidža pri kreiranju nove regije, jer stav javnog mnijenja država EU je bio skeptičan prihvaćanju nečega izričito balkanskoga u redove Unije. Isto tako, ostavljanje riječi *Balkan* u nazivu je dio prihvaćanja mentaliteta naroda regije koji su svrstani pod nepristran nazivnik (Bačan, 2021: 39–40).

4. EUROPEIZACIJA I VANJSKA POLITIKA REPUBLIKE HRVATSKE

Kada se definiraju interesi i modusi vanjske politike Hrvatske, nužno je definirati ključni pojam koji se često spominje u radu – *europaizacija*.⁴ Ideje o europaizaciji i konkretnoj definiciji iste objedinio je Damir Grubiša dajući sažeta i jasna objašnjenja različitih modela europaizacije. Prvi model, prema Radaelliju, obrađuje pojam kroz teorijski pristup i definira već postojeće perspektive u politologiji europskoga unitarizma, a temeljna teza njegova modela jest: „Europaizacija se stoga može primijeniti na proširenje vanjskih granica Europske unije.” (Grubiša, 2005: 130) U doslovnom smislu, pojam podrazumijeva geografsku dimenziju koja se precizno određuje i jasno definira vanjske granice EU-a. Drugi model, prema Risseu, Cowlesu i Caporasou, obrazložili su europaizaciju kao „...pojavu i razvoj, na europskoj razini, distinktivnih struktura vladavine (engl. *governance*), što znači političkih, pravnih i socijalnih institucija povezanih s procesom rješavanja problema (engl. *problem solving*) koji formalizira interakciju među akterima, i jednako tako kao mrežu javnih politika specijaliziranih za kreiranje autoritativnih europskih pravila” (Grubiša, 2005: 131). U tom smislu, EU predstavlja nadnacionalnu tvorevinu koja neprestance kreira bolje i učinkovitije političke institucije sa svrhom unaprjeđenja funkcionalnosti te podizanja legitimiteta i kredibiliteta institucija vladavine. Treći model, prema Olsenu, vidi europaizaciju kao „širenje načina života i proizvodnje, kulture svakidašnjega života, političkih načela, institucija i identiteta, ostavljajući po strani dilemu o protežnosti europskoga kontinenta i njegovih granica, koje i ne mogu postojati kao granice odijeljene od drugih kontinenata, nego je to stvar konvencije, osobito u slučaju Rusije i kavkaskih država na istoku” (Grubiša, 2005: 131). Četvrti model, također Olsenov, predstavlja politički konstrukt s ciljem još dublje integracije EU-a, nalik na federalističke projekte kao što su na primjer SAD. Peti model, prema Wallaceu, usredotočuje se na promjene u nacionalnim institucijama vlasti i politike koje nastaju kao posljedica razvoja javne politike, identiteta i političkih institucija na razini EU-a. Prema riječima Grubiše: „Peti je oblik europaizacije dakle domaći učinak, sraz institucija na europskoj razini u doticaju s postojećim domaćim sustavom vladavine ili pak s vlasti ako je riječ o još nepotpuno konsolidiranim demokracijama.” (Grubiša, 2005: 133) Pojavljuje se još jedan, šesti model europaizacije, takozvana „retrospektivna europaizacija” (Grubiša, 2005: 133). Naime, riječ je

---

⁴ Pojam europaizacije prihvaćen je 1970-ih, kada su ga počeli koristiti istraživači koji su u fokusu znanstvene analize imali europske integracije, u vremenu prvoga proširenja EU-a. S vremenom je pojam europaizacije proživljavao metamorfoze, poprimajući svoj kompletni oblik uoči petoga proširenja EU-a, kada je proširenje EU obuhvatilo do sada najveći broj novih članica (Grubiša, 2005: 130).

o obliku koji obuhvaća poistovjećivanje s uglavnom tradicijskim, kulturnim i političkim nasljedstvom europskoga kontinenta – temeljem kojega se europske nacije identificiraju kroz zajedničku povijest i izazove koje su kolektivno svladavale (Grubiša, 2005).

U radu je kao polazišna odrednica europeizacije korišten peti modalitet europeizacije prema Wallaceu. Shodno Wallaceovim riječima, proces europeizacije obuhvaća proces izravnoga ili neizravnoga utjecaja europskih institucija na oblikovanje institucija i javnih politika države sukladno standardima Europske unije te funkcioniranje političkih mehanizama na europskoj razini (Grubiša, 2005). Taj je isti proces europeizacije, odnosno transformacije države i sama Hrvatska morala provesti kroz dugogodišnji niz promjena kao zemlja kandidatkinja za ulazak u EU. Pod konstantnim i rigoroznim pritiskom EU-a, Hrvatska se najviše europeizirala u tom razdoblju te se kao opipljivi rezultat Hrvatska reformirala i ispunila uvjete za članstvo. Poput institucija i hrvatska je vanjska politika prošla svojevrsan mehanizam europeizacije (Džankić 2019).

U procesu europeizacije EU koristi kombinaciju pristupa klasičnoga građenja ili izgrađivanja države, dajući naglasak na transformiranje države prema modelu zemalja članica EU-a. Takav način karakterizira kreiranje vremenskoga slijeda kojim se kronološkim redoslijedom definiraju ciljevi i norme koje uvjetuju stjecanje članstva u EU, sukladno Kopenhaškim kriterijima. Na osnovi toga prijedloga, Unija odlučuje o započinjanju pregovora za članstvom ili ako država još nije ispunila kriterije za pregovore o članstvu, tada sa zemljom aspiranticom sklapa ugovor za planiranje članstva. Takvim načinom EU prikazuje svoju „fleksibilnost” koja je karakteristična za podneblje Jugoistočne Europe, što znači da se ne očekuje istovremeno asimiliranje svih država Zapadnoga Balkana u Uniju; već sve ovisi o sposobnostima pojedinih država i njihovih aspiracija (Consilium.europa.eu, 2022a). Ukratko, Kopenhaški kriteriji⁵ imaju 35 poglavlja, odnosno politika, kojim se uvjetuje u procesu pregovora o pristupanju (Eur-lex.europa.eu, 2023a).

Premda pojam europeizacije nije novina na prostoru Zapadnoga Balkana, u sljedećem je odlomku riječ o trenutačnom stanju europeizacije država Zapadnoga Balkana.

---

⁵ Države moraju ispuniti određene kriterije ukoliko žele pristupiti EU. Te kriterije donijelo je Europsko vijeće u Kopenhagu 1993. godine, koji su osnaženi u Madridu 1995. godine. Obuhvaćaju: stabilnost institucija koje jamče demokraciju, vladavinu prava, ljudska prava te poštivanje i zaštitu manjina; funkcionalno tržišno gospodarstvo i sposobnost suočavanja s pritiskom konkurencije i tržišnim silama unutar EU-a; sposobnost preuzimanja obveza članstva, uključujući sposobnost učinkovite provedbe pravila, standarda i politika koje čine tijelo prava EU-a („pravna stečevina”), te pridržavanje ciljeva političke, ekonomske i monetarne unije. (Eur-lex.europa.eu, 2023a).

Iako od 2022. godine službeno uživa status države aspirantice za članstvom u EU, od Bosne i Hercegovine se očekuje da provede 14 prioriteta koji su pojašnjeni u mišljenju Europske komisije o zahtjevu za članstvom u Europskoj uniji iz 2019. godine, želi li otvoriti pregovore o pristupanju Europskoj uniji te otvoriti već spomenute Kopenhaške kriterije. Nadalje, Albanija je zemlja kandidatkinja od 2014. godine, a 2022. godine participirala je na prvoj međuvladinoj konferenciji s EU-om. Bez obzira što raspolažu svim uvjetima za otvaranje poglavlja, na konferenciji se općenito razgovaralo o poglavljima. Glede Srbije, ona je zemlja kandidatkinja od 2012. godine te je otvorila 22 od 35 poglavlja, od kojih su dva privremeno zatvorena. Crna Gora ima status države kandidatkinje od 2010. godine, a do danas je otvorila 33 od 35 poglavlja, od kojih su tri poglavlja privremeno zatvorena. Naposljetku, Sjeverna Makedonija stekla je status države kandidatkinje 2005. godine. Skupa s Albanijom 2022. godine prvi je put nazočila na međuvladinoj konferenciji s EU-om, na kojoj se također razmatralo o 35 poglavlja s predstavnicima EU-a (Consilium.europa.eu, 2022a).

4.1. Regionalna vanjska politika Hrvatske u kontekstu EU-a

Učlanjenjem u EU Hrvatska je *de facto* napustila političku regiju Zapadnoga Balkana i od tada radi na promicanju svoje geografske odrednice kao istodobno sredozemne i srednjoeuropske zemlje. No paradoks je u tome da se opet vraća u regiju s ciljem proeuropskoga utjecanja na države Zapadnoga Balkana. Nakon ostvarivanja vlastitih primarnih vanjskopolitičkih ciljeva, to jest integriranjem u euroatlantske strukture, hrvatska vanjska politika ima mogućnost specijalizirati se kao europski predstavnik za odnose sa zemljama Zapadnoga Balkana (Kovač, 2016). Uz sve veću prisutnost neeuropskih aktera u regiji poput Rusije, Kine i Turske, ali i hegemonijske pretenzije autokratske vlasti u Srbiji⁶ (Popović i Todorović, 2021), očekuje se kontrareakcija ili čak proaktivni pristup EU-a kako bi održala prevlast nad regijom. Shodno situaciji, Hrvatska se može dokazati kao zemlja koja poznaje regiju i time ne samo poduprijeti nego i poboljšati proces proširenja EU-a. Od imperativa je

---

⁶ U regiji se već tradicionalno kao najveći nerješivi problem pojavljuju odnosi na relaciji Beograd – Priština. Problem se manifestira: s jedne strane kroz mogućnost „zamrzavanja sukoba” s odgađanjem priznanja Kosova, te je samo pitanje vremena „odmrzavanja sukoba”; a s druge strane kroz podjelu teritorija Kosova na osnovu etničkih granica, što će dovesti do prekrajanja državnih granica. Prekrajanje granica kao jedno od opcija rješavanja možda bi riješilo problem kosovskoga pitanja, dok bi se s druge strane otvorila moguća „Pandorina kutija” novih etničkih sukoba potaknutih prekrajanjem granica na bazi etničke pripadnosti u BiH, Crnoj Gori i Sjevernoj Makedoniji (Popović i Todorović, 2021).

potaknuti proces proširenja, a naznake su da ide u pozitivnom pravcu s obzirom da se postupno intenzivira diplomatska angažiranost i operativnost (Bilalli, 2019).

Sadašnji status *quo* koji vlada Zapadnim Balkanom glede članstva u EU Cipek tumači kako je riječ o pretvaranju EU-a da želi proširiti svoje granice na države Zapadnoga Balkana, a one se zauzvrat isto tako pretvaraju da žele provesti reforme europeizacije. Ističe kako najveću želju za članstvom u EU imaju Albanija i Kosovo, dok ostale države demonstriraju sve manje želje i ambicije (Cipek, 2020). Neki autori čak idu i do te krajnosti te izjavljaju da je Hrvatska uz Srbiju djelomični krivac za ovakvo stanje jer žele usporiti ili potpuno blokirati procese euroatlantskih integracija, iz vlastitih razloga⁷ (Hamzić, 2019). Zbog takve percepcije, Hrvatska mora ustrajati i zadržati momentum motivacije država Zapadnoga Balkana te u aspektu vanjske politike pronaći svoju *nišu* kako bi se pozicionirala kao efektivni igrač u procesu proširenja EU-a na Zapadni Balkan (Cipek, 2020). Svojevrzne odgovore na zamrznuto pitanje proširenja EU-a konkretno daje čelnik hrvatske diplomacije, ministar vanjskih i europskih poslova Gordan Grlić Radman, stoga je na Prespanskom forumu za dijalog u lipnju 2022. godine još jednom ponovio bitnost europeizacije država Zapadnoga Balkana. Posebno je naznačio da gospodarski, politički ili socijalni umor ne smije biti razlog za stopiranje procesa europeizacije. Također se dotaknuo teme Hrvata u BiH te napomenuo da je potrebno djelovati na izmjeni sadašnje nejednakosti konstitutivnih naroda, što za posljedicu ima diskriminaciju Hrvata glede izbornoga procesa (HINA, 2022b).

Implementacijom Zapadnoga Balkana u EU, Hrvatska bi poboljšala svoju geopolitičku poziciju jer se ne bi više nalazila na „rubu“ EU. Shodno tome, razvojem država Zapadnoga Balkana neizravno bi se isti učinak razvoja dodatno replicirao na prosperitet Hrvatske, što predstavlja sigurnosni i politički interes hrvatske vanjske politike. U međuvremenu, sve su države Zapadnoga Balkana, osim međunarodno djelomice priznatoga Kosova, potpisale s Unijom sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, kojim su službeno postale države kandidatkinje za ulazak u EU, s BiH kao posljednjom potpisnicom sporazuma na sastanku Europskoga vijeća u Bruxellesu održanoga 13. prosinca 2022. godine (Jaansalu, 2022).

Hrvatsko predsjedanje Vijećem EU-a od 1. siječnja do 30. lipnja 2020. godine zasjenila je kriza COVID-19, iako je nedvojbeno da se Hrvatska nastojala dokazati kao zagovornik

---

⁷ Hamzić zaključuje da se hrvatska vanjska politika i dalje dodiruje ciljeva koje je nastojala ostvariti ratom, bez obzira što se Hrvatska predstavlja kao faktor sigurnosti na Balkanu, pod okriljem EU-a, pa tako i u Bosni i Hercegovini. Nadalje, Hrvatska se kroz psihološke operacije, odnosno propagandu, nastoji prikazati kao progresivna i napredna država, koja želi europeizirati svoje susjedstvo, a primarno Bosnu i Hercegovinu (Hamzić, 2019: 241–242).

proširenja EU-a na regiju. Za vrijeme hrvatskoga predsjedanja, hrvatska diplomacija uspjela je otvoriti pregovore za članstvo Sjeverne Makedonije i Albanije, što se smatra jednim od uspjeha hrvatskoga mandata predsjedanja. Također, ono što hrvatska diplomacija smatra svojim uspjehom jest revidirana metodologija za pregovore o članstvu u EU. Istaknuto je da ovim novim pravilima Europska komisija nastoji otvoriti nove perspektive za Zapadni Balkan. Još jedno postignuće jest osnivanje Unijina fonda za pomoć zemljama Zapadnoga Balkana u borbi protiv krize izazvane pandemijom COVID-19. EU je namijenila paket financijske pomoći s više od 3,3 milijarde eura. Istaknuto je da je način na koji su se EU i Zapadni Balkan nosili s pandemijom, dokaz da je izazove lakše savladati zajedno (Cipek, 2020).

Koristeći međunarodne prilike kao što su sastanci na vrhu šefova država i vlada, Hrvatska prenosi vlastita saznanja i iskustva državama Zapadnoga Balkana kako bi doprinijela učinkovitijoj europeizaciji, pri tome naglašavajući važnost regionalne suradnje u procesu pristupanja članstvu u EU (HINA, 2021b). Nedvojbeno se može reći da EU želi svrstati države Zapadnoga Balkana u perspektivne zemlje članice Unije, s obzirom da se radi o krhkom trbuhu Europe koji je, bio i ostao, podložan političkim krizama. Kroz politiku proširenja (engl. *enlargement policy*), EU ne zahvaća samo zemlje Zapadnoga Balkana, već i Tursku, Ukrajinu, Island, Gruziju te Moldovu. Integriranjem novih država članica koje su ispunile sve predstojeće uvjete, stimulira se implementacija demokratskih i ekonomskih reformi, a u konačnici se potiče i veća sigurnost na kontinentu (Consilium.europa.eu, 2022a).

EU održava svojevrzne sastanke na vrhu EU-a (ili čelnika i čelnica EU-a) i Zapadnoga Balkana, od kojih su se prethodni sastanci proveli u Sofiji 2018. godine, u Zagrebu 2020. godine i u Brdu pri Kranju 2021. godine. U nastavku slijede ključne točke s posljednja tri sastanka koja su se održala u trenutku pisanja ovoga rada, premda različita po svojoj svrsi. Svi sastanci održali su se 2022. godine što je pokazatelj veće posvećenosti europeizaciji regije i afiniteta prema asimiliranju zemalja regije u EU. Sastanak čelnika i čelnica EU-a i Zapadnoga Balkana 23. lipnja 2022. godine u Bruxellesu, obilježila je rasprava o postojećim bliskim vezama EU-a sa zemljama Zapadnoga Balkana. Potvrđena je neupitna podrška uključivanju zemalja regije u EU, a pojačani su naponi Unije uslijed geopolitičkih izazova u okruženju, prije svega rata u Ukrajini. Naglasak je stavljen na dosege unaprjeđenja otpornosti zemalja Zapadnoga Balkana na hibridne prijetnje u domeni kibernetičkoga prostora i dezinformiranja. Nadalje, suradnja u okviru zaštite partnera iz regije od nezapadnih aktera dodatno je produbljena na tržištima energije i hrane. Dotaknuli su se Gospodarskoga i investicijskoga plana za Zapadni Balkan čiji je cilj unaprijediti povezanost i energetska sigurnost, ali i

potaknuti investicije u privatni sektor u okviru zelene i digitalne transformacije. Jedna od relevantnijih tema bila je vezana uz „odljev mozgova”, te se dao naglasak na stvaranje mogućnosti i izbora za mlade, što bi potaknulo kreiranje osjećaja društvene odgovornosti i pripadnosti jednoj zajednici. Predstavnicima EU-a dotaknuli su se i Zajedničke vanjske i sigurnosne politike EU-a, te su razmijenili mišljenja i načine kako ograničiti utjecaj Rusije na prostoru Zapadnoga Balkana (Leyts i Buchowska, 2022a). Nadalje, u isto vrijeme zasjedalo je i Europsko vijeće 23. i 24. lipnja 2022. godine u Bruxellesu, gdje je glavna tema bila akceleracija procesa pristupanja država Zapadnoga Balkana. Temeljem revidirane metodologije politike proširenja, potrebno je unaprijediti postupnu asimilaciju država Zapadnoga Balkana u EU na reverzibilan način koji funkcionira na temelju zasluga. Konkretno, na zasjedanju Europskoga vijeća revidirana metodologija proširenja donesena je 11. svibnja 2021. godine s ciljem unaprjeđenja postupka pristupanja Crne Gore i Srbije (GTV, 2022). Ono što razlikuje takozvanu „revidiranu metodologiju” od svoje prethodnice jest njen fokus na osnovne reforme i „očigledne” rezultate tih reformi u pogledu vladavine prava, djelovanja demokratskih institucija, temeljnih prava, javne uprave i ekonomskih faktora, djelotvornijega političkog usmjerenja radi postizanja boljega dijaloga, zatim povećane agilnosti u procesu pregovaranja i ispunjavanju poglavlja te poboljšanja koherentnosti procesa na osnovi objektivnosti (Ruiz Nievas, 2021). U nastavku sastanka Europskoga vijeća, apeliralo se na nužnost reforma u polju vladavine prava, borbe protiv korupcije, neovisnoga funkcioniranja pravosuđa te poštivanja manjina i dostojnoga ophođenja prema istima. Najveću važnost Europsko vijeće stavlja na rješavanje bilateralnih i regionalnih sporova između država, posebice između Sjeverne Makedonije i Bugarske te Srbije i Kosova, jer će se jedino tada vidjeti jasni koraci na europskom putu (GTV, 2022).

U Tirani se 6. prosinca 2022. godine održao sastanak na vrhu čelnika i čelnica EU-a i država Zapadnoga Balkana. Ovi oblici dijaloga bili su idealna prilika da se potvrdi odlučnost EU-a za europeizacijom regije, što je i učinjeno, te se shodno tomu afirmirala ključna teza o strateškom partnerstvu država Zapadnoga Balkana i članica EU-a. Neizostavna teza o potrebi akceleracije pristupnoga procesa država kandidatkinja bila je glavna misao vodilja država Zapadnoga Balkana, što uvjetuje dostizanje temeljnih zapadnjačkih vrijednosti i normi u skladu s međunarodnim pravom, vladavinom prava i kontinuiranom reformacijom pravosuđa kako bi se uspješno suzbila korupcija i organizirani kriminal. Glavne teme koje su vodile narativ sastanka vezane su uz jedinstveno suočavanje s posljedicama ruske vojne agresije na Ukrajinu, intenziviranje političkoga utjecaja i napora u okviru politika, osnaživanje sigurnosti i izgradnje

otpornosti od neeuropskih aktera, pronalazak adekvatnoga rješenja za masovne migracije te uz borbu protiv terorizma i organiziranoga kriminala. Po pitanju rata u Ukrajini, EU potiče države Zapadnoga Balkana da se osvrnu na usklađivanje vlastite vanjske politike sa Zajedničkom vanjskom i sigurnosnom politikom EU-a, kako bi se stekli uvjeti što bržega i dugotrajnijega napretka u odnosima s Unijom. Glede sprječavanja stranih utjecaja, na Konferenciji je raspravljano o manipulaciji informacijama i malignom utjecaju stranih aktera, ali i o poboljšanju kolektivne zaštite u kibernetičkoj dimenziji. Isto tako, EU potpomaže zemlje Zapadnoga Balkana putem energetske potpore, kao načina ublažavanja posljedica energetske krize (uzrokovane ratom u Ukrajini i sankcijama prema Rusiji) te da se ubrza proces energetske tranzicije na obnovljive izvore energije te dostigne energetska neovisnost. Jedan od načina energetske potpore jest platforma EU-a za zajedničku kupnju plina, ukapljenoga prirodnog plina i vodika, a na što EU poziva i zemlje Zapadnoga Balkana na korištenje. Dok migracijska kriza traje, EU će omogućiti snažnu financijsku potporu svojim partnerima, zauzvrat očekujući poboljšanje sustava azila i prihvaćanja, striktniji nadzor državnih granica, obuzdavanje krijumčarenja ljudima i organiziranoga kriminala te pojačavanje odvratanja ilegalnih migranata sa Zapadnoga Balkana u svoje matične zemlje. Jedna od točki sastanka bio je i pregled postignutih dosadašnjih ciljeva po točkama koje čine integriranje regije u tržište EU-a, sloboda kretanja i priznavanje osobnih iskaznica za sve države Zapadnoga Balkana, uzajamno priznavanje sveučilišnih diploma i stručnih kvalifikacija u regiji, modernizacija sustava plaćanja, digitalizacija, te uspostava zelenih traka EU-a i Zapadnoga Balkana (inicijativa za ubrzavanje prekogranične logistike i neprekidnoga protoka robe). Pored toga, zaključen je sporazum glede telekomunikacijskih usluga kojim će se znatno smanjiti troškovi *roaminga* između zemalja Zapadnoga Balkana i EU-a, a koji je stupio na snagu s 1. siječnja 2023. godine s ciljem potpunoga ukidanja 2027. godine (Leyts i Buchowska, 2022b).

U stvarnosti situacija je ipak drukčija. Stoga je nastavak odlomka posvećen analizi dosadašnjih dosega politike proširenja prema državama Zapadnoga Balkana kroz zajednički napisan tekst austrijskoga ministra vanjskih i europskih poslova Alexandera Schallenberg, slovenske ministrice vanjskih i europskih poslova te hrvatskoga ministra vanjskih i europskih poslova Gordana Grlića Radmana. Tekst započinje osvrtom na stanje Unije predsjednice Europske komisije Ursule von der Leyen, kojim se tvrdi da se budućnost Zapadnoga Balkana nalazi u EU, čime se veže na obećanje za članstvom EU-a koje je Unija dala na povijesnom sastanku u Solunu 2003. godine. U međuvremenu su se u EU priključile države Srednje i Istočne Europe 2004. godine, Bugarska i Rumunjska 2007. godine te Hrvatska 2013. godine.

Ono što je pogonilo ideju ujedinjene Europe jest interes Unije i snažna politička volja država kandidatkinja i onih koje će tek postati kandidatkinje za članstvom. Međutim, nakon dvaju desetljeća od Soluna, države Zapadnoga Balkana još uvijek nisu postale dio Unije. U trenutcima se čini da članstvo u EU nije toliko poželjno državama Zapadnoga Balkana kao što je to bilo prije dvadeset godina. Uz sve regionalne, kontinentalne i globalne krize koje su pogodile svijet angažman EU-a prema Zapadnom Balkanu se s vremenom smanjio. U isto vrijeme su određene države Zapadnoga Balkana pokazale ograničeno političko htijenje za realizacijom procesa europeizacije, čime je dano manevarskoga prostora euroskepticima da stvore argumente protiv integracije u EU. Samim time znatno je usporen plan proširenja EU-a, uz rijetke plodonosne rezultate.

S namjerom ili ne, to je dovelo do stanja općega razočaranja i udaljavanja određenih država Zapadnoga Balkana od EU-a. S ratom u Ukrajini, zemlje Zapadnoga Balkana susreću se s najvećim izazovima za stabilnost regije do sada, zajedno s ultimativnim vanjskopolitičkim dilemama. Iako je situacija u svijetu zbog rata u Ukrajini dosta neizvjesna, za zemlje Zapadnoga Balkana predstavlja i možebitnu priliku za članstvom u EU. Rat u Ukrajini dinamizirao je proces donošenja odluka u EU, samim time je dan geostrateški i manje birokratski fokus na perspektivu politike proširenja. Iz toga je razloga 2022. godine status kandidatkinje dobila BiH te se može zaključiti da je politika proširenja jedan od najjačih stabilizacijskih mehanizama na Zapadnom Balkanu. Sada je prilika da se obnove strateški napori, vjerodostojnost politike proširenja i obostrano povjerenje na relaciji EU – Zapadni Balkan koje je izbljედjelo tijekom godina. Pisci teksta predlažu sljedeće: „Prvo, Europska unija mora otvoriti pristupne pregovore s Bosnom i Hercegovinom do kraja ove godine. Drugo, Crna Gora mora nastaviti reformski put prema EU, što ovisi o formiranju nove vlade u zemlji. Treće, potreban je napredak u pregovorima s Albanijom i Sjevernom Makedonijom. U Sjevernoj Makedoniji idući koraci ovise o sposobnosti zemlje da donese potrebne ustavne promjene.” Ovo je jedan oblik podsjetnika za EU i Zapadni Balkan da je „potrebno dvoje za tango”, odnosno obostrano odgovorno pristupiti prema rješavanju izazova i ne dopustiti bilateralnim nesuglasicama da kočе proces učlanjenja. EU je počela voditi raspravu o potrebnim institucionalnim i financijskim pripremama kako bi spremna dočekala integraciju novih članica, no to ne bi trebalo biti olako shvaćeno te da se izgubi postignuti momentum i nadalje odgodi proces proširenja. Govoreći u ime EU-a, trojac traži da proces bude transparentan i opipljiv za građane kako bi jasno mogli povezati reforme s rezultatima europeizacije. Potreban je dinamičan pristup prema zemljama Zapadnoga Balkana kako bi se

osjetio utjecaj Bruxellesa. Zahtijevaju od institucija EU-a da donesu jasan plan za postupnu i ubranu integraciju s konkretnim koracima implementacije do 2024. godine i dalje, što se naravno zasniva na pravednoj i standardiziranoj uvjetovanosti utemeljenoj na načelu vlastitih rezultata. Članstvo u EU predstavlja strateški imperativ, a ne samo još jednu opciju (MVEP, 2023a).

4.2. Bilateralni odnosi Hrvatske s državama Zapadnoga Balkana

Iako je Hrvatska uskladila svoju vanjsku politiku sa Zajedničkom vanjskom i sigurnosnom politikom EU-a, ona ipak ima određeni manevarski prostor u određivanju svojih bilateralnih i multilateralnih poslova. To je bitno za naglasiti jer hrvatski diplomatski angažman nije uvijek jednako zastupljen, premda vanjskopolitički interesi Hrvatske ostaju u pravilu jednaki.

U kontekstu vanjske politike prema državama Zapadnoga Balkana, Hrvatska je uoči svog članstva u EU 2013. godine i nedugo nakon primitka u EU zagovarala i povećavala svoj interes za gospodarskom kooperacijom sa zemljama Zapadnoga Balkana čime bi ostvarila ekonomsku, ali i političku korist te samim time osnažila vlastitu poziciju unutar EU-a. Bilo je realno za očekivati da će Hrvatska dati veliki obol za europeizaciju Zapadnoga Balkana, a posebice u odnosima s BiH i Srbijom koje su od posebnoga interesa za Hrvatsku. Naime, Hrvati su u BiH konstitutivni narod, a u Srbiji manjina, Hrvatska ostvaruje i značajnu vanjskotrgovinsku razmjenu te je povezana s tim državama putem mirovnoga sporazuma iz Daytonu koji je okončao rat u BiH. Rešić se osvrće i na drugu stranu medalje, nedugo nakon učlanjenja u EU Hrvatska je u određenom volumenu promijenila dotadašnju politiku prema Zapadnom Balkanu. Zamijenila ju je politika fokusirana prema pojedinim zemljama regije, dok je regija u cjelini pala u drugi plan. Shodno tome, tada su se pojavile sumnje, konkretno u Srbiji, da će Hrvatska svoje članstvo uporabiti isključivo radi vlastite koristi za rješavanje bilateralnih problema, ali do toga nije došlo. Hrvatska se obvezala da će otklanjati probleme, a ne stvarati ih (Rešić, 2013).

U tom razdoblju nakon primitka u EU, glavna odrednica angažmana Hrvatske na Zapadnom Balkanu u cjelini je interes EU-a, dok se Hrvatska isključivo fokusirala na zemlje pojedinačno. Hrvatska se vanjska politika na razini bilateralnih odnosa u biti svela na

rješavanje teritorijalnih pitanja, položaja nacionalnih manjina i ekonomsku suradnju. S BiH je tadašnja vlast premijera Zorana Milanovića (2011. – 2016.) i predsjednika Ive Josipovića (2010. – 2015.) uspostavila dobrosusjedske odnose temeljene na pomirbenom narativu nakon rata i održavanju jedinstvenosti BiH, ali i poboljšavanju položaja Hrvata u BiH.

U odnosima s Crnom Gorom hrvatska je diplomacija poboljšala položaj Hrvata u Crnoj Gori te su oni postali zastupljeni na lokalnim razinama kao i u Skupštini Crne Gore. Po pitanju odnosa sa Srbijom, nakon ulaska u EU Hrvatska zahlađuje odnose zbog tromosti Srbije u razrješavanju ratnih zločina počinjenih na tlu Hrvatske za vrijeme Domovinskoga rata (Tatalović, 2015), iako se simultano dobro razvijaju bilateralni gospodarski odnosi. Upravo ekonomska korist⁸ je jedan od pokretača pozitivnih promjena i rješavanja zajedničkih problema (Jelinčić i Knezović, 2021). Jedna takva situacija vezana je za migrantsku krizu iz 2015. godine kada je Hrvatska zabranila ulazak transportnim vozilima sa srpskim registracijama u Hrvatsku kao način suzbijanja krijumčarenja ljudi, na što je Srbija jednako postupila zatvarajući svoje granice za vozila s hrvatskim registarskim oznakama. Obje države osjetile su ekonomske posljedice te su ubrzo odnosi normalizirani. Što se tiče država s kojima Hrvatska ne graniči Albanija, Kosovo i Sjeverna Makedonija – Hrvatska nije imala otvorena pitanja. Iz toga razloga bilateralni odnosi Hrvatske sa spomenutim državama su se uglavnom temeljili na razvijanju gospodarske suradnje i pomoći u okviru europeizacije tih država, tj. puta ka članstvu u Uniji.

Bitno je naglasiti da je u tom periodu Hrvatska snažno poticala integraciju Albanije u EU, s obzirom da je postala članica NATO-a 2009. godine skupa s Hrvatskom. Iako je Hrvatska priznala državnu neovisnost Kosova nedugo nakon proglašenja Republike Kosovo, Hrvatska je nastojala voditi balansiranu politiku prema Prištini i Beogradu. S Kosovom, Hrvatska je zabilježila odličnu političku i ekonomsku suradnju koja je išla višestruko u korist Hrvatske. Međutim, hrvatska nacionalna manjina još uvijek (2023.) nije priznata Ustavom Republike Kosovo, te je u konstantnom brojčanom padu, a to ima negativne posljedice za bilateralne odnose. U odnosima s Makedonijom, Hrvatska je kroz svoju povijest uvijek imala korektne bilateralne odnose. Odnose je obilježilo uzajamno posjećivanje državnih dužnosnika, koji su svakim posjetom činili odnose sve boljim, a posebice se isticao iznimno pozitivan odnos prema

---

⁸ Jelinčić i Knezović navode niz projekata suradnje, podatke o investicijama Hrvatske u Srbiju i podatke o bilateralnoj trgovini – koji potvrđuju čvrstu ekonomsku povezanost, unatoč političkom diskursu na državnim razinama. Također, turistički sektor pokazuje otpornost sukobljenom međudržavnom diskursu te bilježi kontinuirani rast u obje zemlje uzajamno (Jelinčić i Knezović, 2021).

hrvatskoj (u Makedoniji) i makedonskoj (u Hrvatskoj) nacionalnoj manjini, koji se svakako treba dodatno unaprijediti i zaštititi navedene manjinske skupine (Tatalović, 2015).

Nakon poraza na parlamentarnim izborima Vladu premijera Zorana Milanovića zamjenjuje Vlada kratkotrajnoga premijera Tihomira Oreškovića te Vlada aktualnoga premijera Andreja Plenkovića, dok je novom predsjednicom Republike 2015. godine postala Kolinda Grabar Kitarović. U kontekstu toga vremena, glavne teme vanjskopolitičke agende su migrantsko-izbjeglička kriza i promocija ravnopravnosti i konstitutivnosti za Hrvate u BiH čime je nova vlast u odnosu na prethodnu, upravo to koristila za uvjetovanje BiH u procesu europeizacije (Rendić, 2022).

U načelu, recentna hrvatska vanjska politika ostaje dosljednom svom narativu koji je uvelike sličan prethodnoj vlasti, a odnosi se na poboljšanje odnosa sa susjednim državama te na podržavanje procesa europeizacije u državama Zapadnoga Balkana. Do 2017. godine fokus hrvatske vanjske politike bio je na države u susjedstvu, ponajviše zbog aktualne migrantsko-izbjegličke krize; međutim, hrvatska vanjska politika okreće se svom europskom identitetu i gradnji proeuropskoga kredibiliteta i sentimenta. Od 2017. godine prioriteta hrvatske vanjskopolitičke agende postaju integriranje u europodručje (uvođenje eura kao valute), Schengenski prostor i Organizaciju za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD), ali i pripreme za skoro predsjedanje Hrvatske Vijećem Europske unije u 2020. godini (Rendić, 2022).

U odnosima s BiH, tadašnji ministar vanjskih i europskih poslova Miro Kovač je u diplomatskom dijalogu isticao važnost ravnopravnosti hrvatskoga naroda, nastavlja Rendić: „...ističe važnost činjenice da je RH kao susjed i potpisnik Daytonskoga sporazuma te članica Europske unije i država koja skrbi o Hrvatima izvan domovine i da su u BiH Hrvati ustavotvoran narod kojima će pružiti punu potporu.” čime je poslana jasna poruka o prioritetima hrvatske vanjske politike prema BiH. Republika Hrvatska podržava kreiranje novoga izbornog zakona kojim bi Hrvati postali politički ravnopravni, a to ide „ruku pod ruku” s procesom europeizacije BiH (Rendić, 2022: 56).

Vanjska politika Hrvatske inzistira na poboljšanju brige za sve Hrvate u inozemstvu, a posebice za hrvatsku manjinu u Srbiji. Pred Srbiju Hrvatska nameće svoje uvjete za pregovore o pridruživanju u EU: implementacija zakona o hrvatskoj manjini i bolji uvjeti za Hrvate u Srbiji, kooperacija Srbije sa sudom u Haagu te zahtjev za ukidanjem zakona o univerzalnoj jurisdikciji kojim se Srbija nameće kao regionalni sudac za zločine iz 1990-ih počinjenih na prostoru nekadašnje SFRJ. Na osnovu tih uvjetovanja, predsjednik Srbije Aleksandar Vučić

uputio je pismo „zaštite” od Hrvatske Europskoj komisiji, jer ih hrvatska vlast koči na putu europeizacije, na što je bivši predsjednik Europske komisije Jean-Claude Juncker pomirbeno izjavio da se treba držati načela dobrosusjedskih odnosa, pomirenja i regionalne kooperacije. Na odnose Hrvatske i Srbije pozitivno je djelovalo uvođenje udžbenika na hrvatskom jeziku u osnovnim školama u Srbiji za hrvatsku nacionalnu manjinu. No u sljedećem je razdoblju Srbija u nekoliko prigoda pokušala diskreditirati i isprovocirati Hrvatsku pred svjetskom javnošću: podizanje spomenika majoru Milanu Tepiću kojega Hrvati smatraju ratnim zločincem (2017.), etnički motiviran napad na Hrvate u Vojvodini (2017.), neprimjerene izjave ministra vanjskih poslova Ivice Dačića povodom otvaranja izložbe o Jasenovcu u stožeru UN-a (2018.), psovanje hrvatske delegacije u službenoj posjeti Srbiji i gaženje hrvatske zastave zločinca Vojislava Šešelja (2018.), proglašenje ministra obrane Aleksandra Vulina nepoželjnom osobom (*persona non grata*) kojem se zabranjuje ulazak u Republiku Hrvatsku nakon što je uporno negirao državnost Hrvatske (2018.) (Rendić, 2022).

Što se tiče Crne Gore, bez obzira na granični spor oko Prevlake, Hrvatska je snažno podržavala ulazak Crne Gore u NATO, zatim i EU, što je pokazatelj dobrosusjedskih odnosa. Isto vrijedi i za Makedoniju, s kojom Hrvatska bilježi odličnu suradnju u prijenosu znanja i iskustava te iznosi podršku Makedoniji oko promjene njezina imena u sporu s Grčkom.⁹ U međuvremenu se pojavljuje pojam Jadranska trilateralala koji se odnosi na institucionalizaciju suradnje između Hrvatske, Crne Gore i Albanije s ciljem intenziviranja gospodarske kooperacije, unaprjeđenja infrastrukture i ekološke osviještenosti, a s naglaskom na Jadransko more. Na taj način poboljšala bi se sigurnost i nadzor nad Jadranskim morem, samim time i sigurnost država trilaterale. Osim toga, ovim putem Hrvatska dodatno može djelovati prema tim državama u okviru europeizacije dajući im politički oslonac i izravnu tehničku pomoć kroz vlastita iskustva glede procesa pregovaranja s EU. Uz Jadransku trilateralalu, hrvatska vanjska politika promiče europeizaciju Zapadnoga Balkana kroz više euroatlantskih inicijativa. To su:

---

⁹ Spor između Grčke i tadašnje Republike Makedonije trajao je 27 godina, iz razloga što je Grčka smatrala da Republika Makedonija svojata teritorij Grčke sjeverne pokrajine „Makedonije”. Tih 27 godina je Grčka zbog neslaganja s imenom Republike Makedonije, blokirala svaki pokušaj makedonskoga članstva u NATO-u i EU. Republika Makedonija od veljače 2019. godine službeno koristi novo ime – Republika Sjeverna Makedonija, što joj je otvorilo vrata euroatlantskim integracijama (HINA, 2019).

Proces suradnje u jugoistočnoj Europi,¹⁰ Američko-jadranska povelja,¹¹ Proces Brdo-Brijuni,¹² Berlinski proces¹³ te Dubrovnik Forum.¹⁴ Svim inicijativama jedno je zajedničko: poboljšati međusobnu kooperaciju i ubrzati procese integriranja u euroatlantske međunarodne institucije što se pogotovo odnosi na države Zapadnoga Balkana (Rendić, 2022).

Nadalje, ovaj dio rada analizira vanjsku politiku od posljednje uspostave vlasti u kojoj je premijer Andrej Plenković (2020. – 2024.) opet odnio pobjedu na parlamentarnim izborima, a predsjednik Republike postao je bivši premijer Zoran Milanović (2020. – 2025.). S obzirom da u trenutku pisanja rada izvršna i zakonodavna vlast nisu završile svoj mandat, te nisu demonstrirale u cijelosti svoje namjere – u odlomku su objašnjeni planirani prioriteti vanjske politike RH prema Zapadnom Balkanu iz Programa Vlade Republike Hrvatske 2020. – 2024. godine, te je navedeno što se do sada aktualiziralo i realiziralo.

Uz konsolidiranje položaja Hrvatske kao sredozemne i srednjoeuropske zemlje, koja je potvrdila svoju opredijeljenost kroz članstvo u EU i NATO-u, a iza koje stoji svrsishodno predsjedanje Vijećem Europske unije, Hrvatska nastavlja aktivno sudjelovati u procesu donošenja odluka vezanih za budućnost EU-a. Ključni ciljevi koji se navode u Programu su pristupanje Hrvatske europodručju i Schengenskom sporazumu (koje je u međuvremenu realizirano 1. siječnja 2023.). Osim toga, Hrvatska će nastaviti svoj angažman u euroatlantskim institucijama i multilateralnim sastancima i inicijativama poput Inicijative Kina +17,¹⁵

---

¹⁰ Proces suradnje u jugoistočnoj Europi ima za cilj jačanje dobrosusjedskih odnosa među svim državama Jugoistočne Europe te transformaciju ove regije u područje mira, sigurnosti, stabilnosti i suradnje, s glavnim ciljem pune integracije Jugoistočne Europe u euroatlantske strukture (Rcc.int, 2023).

¹¹ Američko-jadranska povelja je sigurnosno-obrambena inicijativa koja pod okriljem Sjedinjenih Američkih Država (SAD) ima za cilj osnažiti regionalnu suradnju i podupiranje euroatlantskih težnji u državama jugoistočne Europe (MVEP, 2023f).

¹² Proces Brdo-Brijuni oformile su Hrvatska i Slovenija kako bi unaprijedile kooperaciju država jugoistočne Europe i ubrzale europeizaciju država s krajnjim rezultatom – članstvo u EU (Predsjednik.hr, 2023).

¹³ Berlinski proces je platforma koja okuplja službene predstavnike najviših razina zemalja Zapadnoga Balkana i ostalih država koje sudjeluju kao domaćini Berlinskoga procesa. U proces su uključene institucije EU, međunarodne financijske institucije, civilno društvo zemalja regije, Regionalni ured za suradnju mladih i poduzeća (Berlinprocess.de, 2023).

¹⁴ Dubrovnik Forum je politička konferencija koja okuplja ministre i političke figure sa svrhom diskusije o aktualnim svjetskim političkim agendama (MVEP, 2023g).

¹⁵ Inicijativa Kina +17 predstavlja jedan od mehanizama suradnje Kine i država srednje i istočne Europe utemeljenu na tradicionalnom prijateljstvu i zajedničke želje svih sudionika za uzajamnom dobiti i zajedničkim razvojem (China-ceec.org, 2021).

Inicijative Tri mora,¹⁶ Međunarodne organizacije Frankofonije,¹⁷ Unije za Mediteran,¹⁸ Srednjoeuropske inicijative,¹⁹ Dunavske strategije²⁰ i Jadransko-jonske inicijative.²¹ Vlada se također obvezala na promociju i realizaciju sedamnaest ciljeva održivoga razvoja iz Programa UN-a za održivi razvoj te Pariškoga sporazuma koje će Vlada nastaviti poštovati radi usporavanja klimatskih promjena. Nadalje, Vlada će se nastaviti intenzivno zalagati u vrednovanju i jačanju odnosa na bilateralnoj i multilateralnoj razini sa zemljama u bližem okruženju, europskim kolektivom država, ali i zemljama s drugih kontinenata. Svakako će zagovarati politiku proširenja EU-a, što se izravno odnosi na države Zapadnoga Balkana, uz individualan pristup (Vlada Republike Hrvatske, 2020).

Sukladno Programu, Hrvatska će ojačati ekonomske i trgovinske veze i stvarati nove poslovne mogućnosti za hrvatske poduzetnike u zemljama Zapadnoga Balkana, s naglaskom na BiH. Temelj vanjske politike prema BiH se u osnovi svodi na postizanje ustavne ravnopravnosti Hrvata u Bosni i Hercegovini, ali i na poboljšanje pozicije u društvu i kakvoće življenja. Hrvatska Vlada će nizom mjera podržavati sve projekte hrvatskih institucija koji promoviraju očuvanje ustavnoga statusa Hrvata u Bosni i Hercegovini. Također, poradit će na osviještenosti Hrvata u domovini vezanim za izazove i probleme s kojima se Hrvati susreću u inozemstvu. Tražit će prava za hrvatsku nacionalnu manjinu u susjednim zemljama, na osnovi načela uzajamnosti. Vlada se obvezala na rješavanje otvorenih pitanja koja su sporna i dugoročno štete međudržavnim odnosima, posebice sa Srbijom s kojom je potrebno riješiti pitanja granice, nestalih i odštete stradalima u Domovinskom ratu, povrat kulturnih vrijednosti i pitanje imovine hrvatskih poduzeća (Vlada Republike Hrvatske, 2020).

Iz propisanoga Programa, može se zaključiti da je Ministarstvo vanjskih i europskih poslova u pravilu nastavilo svoju retoriku od prethodnoga mandata, s jasnim prioritetima. Traži

---

¹⁶ Inicijativa Tri mora neslužbena je politička agenda koja okuplja zemlje srednje i istočne Europe (koje su članice EU) na relaciji Baltik – Jadran – Crno more, sa svrhom jačanja prometne infrastrukture, digitalizacije i energetske diversifikacije. Uz navedene glavne ciljeve, pojavili su se dodatni ciljevi koji obuhvaćaju otpornost na kibernetičke napade, nezakonite migracije i manipuliranje energentima zbog političke koristi (MVEP, 2023h).

¹⁷ Međunarodna organizacija Frankofonije ima za cilj postići aktivnu kolegijalnost, uvažavajući kulturnu i jezičnu heterogenost te raditi na promoviranju francuskoga jezika, održivoga razvoja i mira (MVEP, 2023i).

¹⁸ Unija za Mediteran je institucija koja okuplja članice EU-a i 15 zemalja koje imaju izlaz na Mediteran, s ciljem postizanja stabilnosti i rasta glede političke, ekonomske i društvene suradnje (Eur-lex.europa.eu, 2023b).

¹⁹ Srednjoeuropska inicijativa služi za djelovanje prema europskoj integraciji i održivom razvoju kroz regionalnu suradnju. To je platforma za politički dijalog kroz sustav „stupova”, ali je isto tako i instrument za ljude, poduzeća i zajednice koji koristi snažni, partnerski i svrsishodan pristup (Cei.int, 2023).

²⁰ Dunavska strategija je program koji obuhvaća zemlje dunavskoga riječnog sliva s ciljem unaprjeđenja cestovne i željezničke infrastrukture te plovnosti rijeka, uz implementaciju obnovljivih izvora energije (MVEP, 2023j).

²¹ Jadransko-jonska inicijativa ima primaran cilj osnažiti regionalnu kooperaciju i pronalaženje zajedničkih odgovora na izazove u okviru sigurnosti i stabilnosti te za očuvanje okoliša na području Jadranskoga i Jonskoga mora (MVEP, 2023k).

reciprocitet odnosa prema hrvatskoj manjini u Srbiji, učestalo ponavlja važnost opstanka i ravnopravnosti Hrvata u BiH kroz novi izborni zakon te kako Hrvatska podržava Daytonski sporazum i nije za prekrajanje granica BiH. Hrvatska teži k dodatnoj integraciji koja podrazumijeva članstvo u Organizaciji za ekonomsku suradnju i razvoj što je jedan od prioriteta vanjske politike Hrvatske, za koju je odobren Plan pristupanja OECD-u 10. lipnja 2022. godine (MVEP, 2022a). Nadalje, sudjeluje na mnogobrojnim forumima i sastancima, kroz koje propagira veći angažman EU-a za proširenje na Zapadni Balkan te koristi prilike da savjetuje i pomaže zemlje kandidatkinje za članstvom u EU i one koje će to tek postati. Hrvatska je predana politici proširenja EU, s tim da očekuje od Srbije suočavanje s prošlošću jer si u suprotnome otežava proces europeizacije; za razliku od Crne Gore koja je spremna ispričati se za počinjena zlodjela iz Domovinskoga rata – podizanjem spomen-ploče u Morinju, nekadašnjem logoru u kojem su bili zarobljeni Hrvati (MVEP, 2022b). Također, odnosi između hrvatske i crnogorske manjine u ovom mandatu postaju sve bolji i recipročniji.

Vezano za odnose sa Srbijom u promatranom razdoblju, oni fluktuiraju od provokacije do provokacije, na primjer: član srpskoga izaslanstva Miloš Stojković veliča velikosrpske ideje u Kninu (HINA, 2021c), proglašenje bunjevačkoga dijalekta službenim jezikom u Vojvodini (HINA, 2021d), skidanje hrvatske zastave s hrvatskoga veleposlanstva u Beogradu (HINA, 2021e), nezadovoljstvo srpske strane o uključivanju postrojba Oružanih snaga Republike Hrvatske u misiji KFOR-a (engl. *Kosovo Force*) (MVEP, 2021a), pokušaji diskreditiranja hrvatskih pilota iz Domovinskoga rata čime ih Srbija tereti za ratne zločine (VRH, 2022), no pozitivan pomak napravljen je u osnivanju Hrvatske kuće u Subotici (VRH, 2023). Neočekivana globalna pandemija COVID-19 zahvatila je i Hrvatsku, s tim da je Hrvatska kao članica EU priskočila s humanitarnom pomoći državama Zapadnoga Balkana, donirajući im medicinsku opremu i sredstva. Ilegalne migracije dodatno potaknute ponovnim dolaskom talibana na vlast u Afganistanu 2021. godine, kao konstantni problem na dnevnoj agendi predstavljaju kolektivni izazov ne samo za Hrvatsku nego i za sve države Zapadnoga Balkana i EU (MVEP, 2021b). Vojnim se napadom Rusije na Ukrajinu podigla razina budnosti cijeloga kontinenta i svijeta, u što se i Hrvatska uključila s ciljem sprječavanja prelijevanja krize na prostor Zapadnoga Balkana (MVEP, 2023d).

5. ČLANSTVO U INTEGRACIJAMA

U interpretaciji razlogâ hrvatskih euroatlantskih težnjâ, ovaj se dio rada fokusira na teoriju malih sila kako bi se što jasnije prikazali motivi i interesi hrvatskoga pristupanja euroatlantskim integracijama, kao i zemalja Zapadnoga Balkana.

Za poimanje Hrvatske u kontekstu međunarodnih odnosa, možemo ju svrstati u potencijalnu malu silu. Prema Christosu Kassimerisu, u teoriji je mala sila po svom teritorijalnom opsegu i broju stanovnika relativno mala zemlja, koja ima sposobnosti djelovanja iznad svojih ograničavajućih teritorijalnih i demografskih čimbenika, ako to uopće i jesu ograničavajući čimbenici. Međutim, u tom procesu male zemlje kao države koje su ovisne o velikim silama (ili međunarodnim organizacijama kao što je EU) uspostavljaju klijentelističko-satelitske odnose čime se gubi autonomija male zemlje. Moć tih država ne ovisi o njihovoj veličini nego o geopolitičkom položaju i partnerstvu s velikom silom ili o članstvu u međunarodnim organizacijama. Danas je gotovo nemoguće postići potpunu neovisnost, globalizacijom se svijet međusobno povezoao i dosegao sveprisutno načelo međuovisnosti. U usporedbi s malim zemljama, male sile imaju sposobnost – utjecanja na međunarodne odnose – jer su tu mogućnost stekle kroz integriranje u regionalne i globalne međunarodne saveze, u kontekstu Hrvatske riječ je o EU i NATO-u prije svega (Jović, 2011).

Male sile imaju bitnu ulogu u kreiranju međunarodnih organizacija jer ih čine inkluzivnim i reprezentativnim u međunarodnoj zajednici. Koriste strategije, primjerene kontekstu situacije, unutar međunarodnih strategija kako bi prevagnule u promoviranju kolektivnoga interesa, ali ostvarile nadasve svoj interes. Također, zbog nedostatka materijalnih resursa, male sile sklone su promovirati nova pravila samo ako imaju podršku od ostalih država, uključujući i velike sile. Male sile karakterizira lucidna i kreativna diplomacija te sklapanje savezništava. Često su uključene u međunarodne mirovne misije. Premda su male sile po svom teritorijalnom opsegu „male”, o njihovoj veličini u pravilu govori njihov narativ, odnosno pozicija u globalnim trendovima i krizama. Materijalna inferiornost ne znači nužno i slabost, ovisno o kontekstu narativa – male sile mogu se brendirati, odnosno „bljesnuti” na svjetskoj sceni i poprimiti, tj. konstruirati željeni identitet. Također, nerijetko se male sile kompletno podrede međunarodnoj strukturi čiji su član, a s druge strane, male sile mogu predstavljati svoju vanjsku politiku na isti način kako vode svoju unutarnju politiku, podređenu nacionalnim koncepcijama, a ne težnjama međunarodnih integracija u koje su učlanjene.

Nadalje, male sile su spremne imati više alternativnih prikaza vlastitoga identiteta kojima nije svrha zavarati nekoga, već izdići se iznad materijalnih potreba i kompenzirati vlastiti manjak teritorija, vojnih sposobnosti, ekonomske moći i sl. Sasvim je jasno da veće i snažnije sile ili regionalne organizacije vrlo jednostavno nametnu svoje hegemonijske tendencije nad malim silama i da se u tom slučaju međunarodni dijalog odvija neproporcionalno. Međutim, iako je dijalog asimetričan, on nije jednostran. Male sile se ne moraju nužno pokoriti većoj sili ili regionalnoj organizaciji, one imaju svoje kreativne načine kako stvoriti alternativne narative (na ultimativno „da ili ne”) koje velike sile dovode u dilemu, pri tome stvarajući i treću opciju kojom se prihvaća diskurs male sile (de Sá Guimarães, 2020).

Konkretno, Maurice East analizirao je specifičnost vanjske politike malih sila i sveo ih kroz pet maksima koje obilježavaju njihovo ponašanje, a prenosi ih Jović:

- 1) odnos malih sila s drugim državama limitiran je po doseg i sadržaju, odnosno male sile baziraju svoju vanjsku politiku sukladno vlastitim nacionalnim interesima s onim subjektima koji im mogu pomoći u ostvarivanju istih;
- 2) identitet malih sila definira sudjelovanje u međunarodnim organizacijama, dok velike sile nemaju potrebu za međunarodnim integriranjem sa svrhom kreiranja zajedničkih ciljeva jer su u stanju samostalno te ciljeve i ispuniti;
- 3) male sile podržavaju međunarodno pravo u većoj mjeri nego velike sile, jer samo ih međunarodna odgovornost štiti od hegemonije velikih sila;
- 4) male sile koriste načelo minimalne uporabe sile i izbjegavaju kinetičke konflikte;
- 5) male sile se u vanjskoj politici usredotočuju na regionalna pitanja, pa shodno tome utječu na ravnotežu snaga pojavljujući se kao regionalna sila.

Prema tome, male sile su usredotočene na meku silu (engl. *soft power*) i verbalni dijalog u međunarodnim odnosima. Tvrda sila (engl. *hard power*) vodi se metodologijom „mrkve i batine”, odnosno poticaja na osnovu prijetnja, a koja se često interpretira kroz vojnu, odnosno sigurnosnu dimenziju, dok meka sila navodi državu, odnosno subjekt da se ponaša na određeni način, jer „on to želi”. Jednostavno rečeno, meka sila je moć privlačenja kroz ekonomske i političke poticaje kroz dvosmjernu komunikaciju (Nye, 2008). Uglavnom reaktivno sudjeluju u aktualnim međunarodnim razgovorima te se ne nameću velikim silama koje upravljaju svjetskim poretom, što nerijetko dovodi do marginalizacije malih zemalja. Svakako, malim zemljama (pa tako i Hrvatskoj) članstvo u EU donosi značajne prednosti. Unija djeluje kao

jamac sigurnosti svih svojih članica i doprinosi građenju sličnih ili identičnih ciljeva i interesa u okviru vanjske politike. Međunarodne organizacije potenciraju moć svojih članica koje postaju regionalnim silama u svojoj regionalnoj sferi utjecaja. Male države s entuzijazmom podržavaju širenje EU, jer se dovode nove države koje pospješuju pozitivnu multipolarnost unutar samoga sustava Unije, te jer dodatne članice predstavljaju mehanizam borbe protiv hegemonije velikih država. Paradoksalno, udruživanjem i stvaranjem saveza male države gube svoj suverenitet, ali se na taj način bore protiv anarhičnoga poretka u kojem velike sile vode riječ (Jović, 2011). Sukladno teorijskom okviru, suvremena Hrvatska posjeduje sve karakteristike male sile, odnosno regionalne sile u kontekstu Jugoistočne Europe.

5.1. Hrvatska kao država-model euroatlantske orijentacije na prostoru Zapadnoga Balkana

Put Hrvatske k članstvu u EU nije bio nimalo lak. On u pravilu počinje potpisivanjem Erdutskoga sporazuma 15. siječnja 1998. godine kojim je mirno reintegriran istočni dio Slavonije, Baranja i zapadni dio Srijema posredovanjem SAD-a i UN-a. Kompletirajući svoj teritorij, krenulo je novo poglavlje hrvatske političke povijesti kojim će se skinuti stigma „jugoslavensko-balkanskoga” identiteta. Nakon uspostavljenoga mira na prostoru bivše SFRJ, odnosno Zapadnoga Balkana, EU je krenula s uspostavljanjem regionalne kooperacije između država Zapadnoga Balkana čija je izričita svrha održavanje mira. Tu dolazi do uspostave prvih partnerskih odnosa nakon rata s institucijama EU i Hrvatske, ali bez spomena o članstvu u EU. Do 2000. godine Hrvatska radi na pripremama za pristupanje Procesu stabilizacije i pridruživanja. Nakon usvajanja Hrvatske u Proces, održava se samit u Zagrebu 24. studenog 2000. godine na kojem su nazočili predstavnici država EU i partnera te na kojem je utvrđeno da Hrvatska započne pregovore o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju, a samo godinu dana kasnije 29. listopada 2001. godine službeno je i potpisan Sporazum između EU i Hrvatske. Time je Hrvatska stekla titulu potencijalnoga kandidata za ulazak u EU. Od toga trenutka kreće postupna europeizacija hrvatske javne uprave i liberalizacija tržišta s EU. Dana 18. prosinca 2002. godine Hrvatski sabor usvaja Rezoluciju o pristupanju Republike Hrvatske Europskoj uniji, kojom se intenzivira geopolitički preobražaj Hrvatske u srednjoeuropsku i sredozemnu državu, a već u veljači 2003. godine Vlada RH podnosi zahtjev za punopravnim članstvom u EU. Iste godine održan je sastanak Europskoga vijeća u Solunu gdje je odlučeno da europska

perspektiva država Zapadnoga Balkana leži u pojedinačnim dosegima država, što je značilo da će Hrvatska pristupiti EU neovisno o drugim državama Zapadnoga Balkana.

Europska komisija je 20. travnja 2004. godine donijela afirmativnu odluku o zahtjevu Hrvatske za članstvom te 18. lipnja 2004. godine Hrvatska stječe status kandidatkinje za članstvom u EU. Dana 3. listopada 2005. godine službeno započinju pregovori o pristupanju Hrvatske u EU. Od toga trenutka Hrvatska otvara i zatvara pregovaračka poglavlja, a proces nadgleda Europska komisija kroz izdavanje ukupno šest Izvještaja o napretku Hrvatske na putu u EU – koji uglavnom ima pozitivno mišljenje o radu Hrvatske iako sâm proces teče polako, a glavni razlozi tomu su korupcija, posljedice rata te povratak hrvatskih i srpskih izbjeglica u Hrvatsku, kao i položaj srpske nacionalne manjine u društvu. Pregovarački proces su također usporavali i bilateralni sporovi između susjednih država s Hrvatskom, uglavnom vezani za kopnenu i morsku granicu. Pristupni pregovori službeno su završeni 30. lipnja 2011. godine zatvaranjem svih 35 pregovaračkih poglavlja. Zatim, hrvatska strana formulira Ugovor o pristupanju u jesen 2011. godine koji dobiva pozitivno mišljenje EU-a 12. listopada 2011. godine. Na osnovu te odluke, Hrvatski sabor potvrđuje odluku o pridruživanju EU 23. prosinca 2011. godine, a referendum će biti održan 22. siječnja 2012. godine. Pozitivan ishod referenduma građana o pridruživanju EU potvrdio je Hrvatski sabor 9. ožujka 2012. godine ratificiravši Ugovor o pristupanju Hrvatske Europskoj uniji. Razdoblje do službenoga ulaska Hrvatske u EU, Europska komisija popratila je obavljanjem pristupnoga monitoringa, na osnovu kojega je kreirala izvještaje. To je pak predstavljalo posljednje dorađivanje, tj. popravljjanje detalja pred članstvo u EU. U međuvremenu su se održali izbori za hrvatske predstavnike u Europskom parlamentu, te odabir prvoga hrvatskog povjerenika za EU. Mukotrpan put Hrvatske k članstvu završen je svečanošću primanja 1. srpnja 2013. godine (Grubiša, 2023). Ugrubo, ovako je tekao put europeizacije Hrvatske kojim je „sama” kročila, a sada ima priliku savjetovati i pomagati države Zapadnoga Balkana k njihovoj budućnosti u Uniji, pružajući im oslonac i usmjeravajući ih u pravom smjeru.

Suvremenu vanjsku politiku Hrvatske definira potreba za što većom euroatlantskom integracijom s ciljem globaliziranja Hrvatske u svjetske tokove, jer većina ciljeva hrvatske politike uvelike je ovisila o potpori međunarodne zajednice: međunarodno priznanje Hrvatske, obrana i očuvanje teritorijalne cjelovitosti, tranzicija javnih politika i pristupanje euroatlantskim organizacijama (Polović, 2013.). Nakon deset godina od ulaska u EU, Hrvatska je u jednom dijelu osjetila transformaciju s postsocijalističkoga sustava u tranziciji – u mladu i modernu državu po uzoru na zapadne prosperitetne države. Dakako, transformacija u velikom

dijelu još traje i potrebno je dugo vremena kako bi ona bila u potpunosti završena: „Još puno toga treba napraviti, ali imamo međunarodni ugled i naš se glas uvažava. Zasadili smo respekt, to je jako puno za deset godina”, rekao je premijer Andrej Plenković na obljetnici ulaska Hrvatske u EU. Postavši članicom europodručja i Schengena, Hrvatska je stekla dodatnu ekonomsku otpornost na vanjske utjecaje na tržištu te tako postala i atraktivnijom za ulagače i druga tržišta što se očitovalo kroz poboljšanje investicijskoga kreditnog rejtinga. Uključivanjem u prostor bez unutarnjih graničnih kontrola, Hrvatska je *de facto* postala vanjska granica prema Zapadnom Balkanu te dalje prema jugoistoku i istoku (izuzev Grčke koja je članica Schengenskoga prostora) što podrazumijeva da je zadužena za čuvanje granica EU-a, s cijelim europskim sigurnosnim mehanizmom kao zaštitom. Hrvatska će u sljedećem razdoblju unaprijediti svoje gospodarstvo i socijalni status: kroz zelenu tranziciju, demografsku obnovu i digitalnu transformaciju – odnosno, poduzet će korake kako bi ostala i opstala na globalnom tržištu pojačavajući vlastitu konkurentnost (MVEP, 2023b).

Hrvatskoj preostaje izvršenje posljednjega velikog strateškog cilja. To je članstvo u Organizaciji za ekonomsku suradnju i razvoj. Kroz tu organizaciju Hrvatska dodatno reformira svoje gospodarstvo i usvaja norme koje OECD savjetuje na osnovi dobrih praksa i ekspertize najrazvijenijih i najuređenijih država. Povećat će se otpornost na krize i primijenit će se najbolji standardi upravljanja i prakticiranja javnih politika. OECD u pravilu već godinama surađuje s Hrvatskom, a glavni tajnik OECD-a Mathias Cormann izražava zadovoljstvo zbog hrvatske predanosti uvođenju novina, kvalitetnim upravljanjem održivim razvojem te konstantnim poboljšavanjem životnoga standarda. Za kraj je dodao da je Hrvatska „izvor inspiracije, ne samo za nas već i za zemlje Zapadnoga Balkana”, čime je podigao kredibilitet i vjerodostojnost Hrvatskoj, što dodatno pojačava važnost Hrvatskih stavova prema europeizaciji država Zapadnoga Balkana (MVEP, 2023c).

Od ulaska u EU, Hrvatska se velikim dijelom transformirala i poboljšala javnu politiku sukladno standardima EU-a. Benefiti se od članstva u Europskoj uniji iz godinu u godinu sve više ostvaruju, ponajviše kroz mogućnost korištenja bespovratnih sredstava EU-a. Zbog ograničenoga obujma rada, navedene su samo dvije varijable koje predstavljaju isplativost europeizacije: broj zaposlenih i visinu neto prosječne plaće. Napravljena je usporedba između razdoblja od ulaska Hrvatske u EU 2013. i 2021. godine jer su dostupni podaci kompletni za tu godinu. Ukratko, 2013. godine Hrvatska je imala 1.364.000 zaposlenih s prosječnom mjesečnom isplaćenom neto plaćom od 5.515 kn ili 727,64 EUR (prosječno 2013. 1 EUR je 7,5793 HRK), dok je 2021. zabilježeno 1.575.837 zaposlenih s prosječnom plaćom 7.129 kn

ili 946,86 EUR (prosjeak 2021. 1 EUR je 7,5291 HRK) (Podaci.dzs.hr, 2023). Iako su Hrvatsku, kao i ostale zemlje, zahvatile globalne krize i definitivno utjecale na fluktuaciju zaposlenoga stanovništva i visinu plaće, jasno se vidi da je europeizacijom Hrvatske zabilježen evidentan porast zaposlenih s većom neto mjesečnom plaćom.

Zbog procesa europeizacije, Hrvatska je danas po državnom ustroju javnih politika sličnija europskim, odnosno zapadnim zemljama; samim time je usklađenija i politički i infrastrukturno s EU-om, posjeduje bolju perspektivu i uživa veći utjecaj u regiji Zapadni Balkan. Shodno navedenom, sasvim je moguće za očekivati da će ubuduće Unija putem Hrvatske imati vodeću ulogu u reformiranju država Zapadnoga Balkana po standardu EU. Realno gledajući Hrvatska je u bliskoj prošlosti bila u sličnoj poziciji preustroja na sustav vrijednosti EU-a. Jedan od načina kojim Hrvatska ukazuje na važnost Zapadnoga Balkana jest uporno lobiranje Ministarstva vanjskih i europskih poslova Hrvatske u Vijeću Europe te apeliranje na intenzivniji politički angažman EU-a na području Zapadnoga Balkana, kako bi se očuvala stabilnost regije. Prema riječima šefa hrvatske diplomacije ministra Gordana Grlića Radmana: „...Hrvatska je najpozvanija razgovarati o Zapadnom Balkanu jer dijeli iskustvo i povijest te ima najdužu granicu sa zemljama Zapadnoga Balkana.” (HINA, 2021a)

5.2. Potencijalni benefiti euroatlantske integracije država Zapadnoga Balkana

Hrvatska diplomacija neumorno naglašava važnost euroatlantske integracije država Zapadnoga Balkana; vrlo česta sintagma je da „Hrvatska najbolje razumije put država Zapadnog Balkana prema EU”. Pritom Hrvatska poduzima sve što može kako bi osvijestila europsku javnost u pogledu strateških interesa EU-a, jer u konačnici države Zapadnoga Balkana to jesu. No države Zapadnoga Balkana žele li napredovati u procesu europeizacije, moraju se jasno opredijeliti na čijoj su strani, uglavnom se to odnosi na Srbiju i BiH: „U tom smislu, proširenje temeljeno na zajedničkim vrijednostima još je važnije. Ovo nije vrijeme za dvosmislenost na Zapadnom Balkanu, već za jasno opredjeljenje za demokratsku, cjelovitu i slobodnu Europu”, izjavio je ministar Gordan Grlić Radman. Svakako, zemlje Zapadnoga Balkana mogu računati na benefite, odnosno pomoć od Hrvatske, jer dijele zajedničku povijest i mentalitet, a Hrvatska može prenijeti vlastita iskustva i znanja iz svojega procesa europeizacije (MVEP, 2023e).

Države Zapadnoga Balkana i sada ostvaruju raznovrsne benefite od EU-a neovisno o kandidaturi temeljeći svoje motive za članstvom u EU u sferi gospodarske i političke koristi. Ono što je u interesu Hrvatske ide „ruku pod ruku” s interesima zemalja Zapadnoga Balkana.

Konkretno, liberalizacijom tržišta i otvaranjem novih tržišta u Europi i svijetu postići će se recipročni učinak koji će svima donijeti dobit. Učinci integracije u EU će se odraziti na ekonomski rast i ubrzani razvoj, povećanje obujma trgovinske razmjene te pritjecanje inozemnih izravnih ulaganja. Uključivanje u Uniju utjecat će na porast međunarodne trgovinske bilance, što će dovesti do povećanja konkurentnosti država Zapadnoga Balkana s ciljem smanjivanja tržišnih prepreka. Onog trenutka kada države Zapadnoga Balkana postanu članice EU-a, automatski će se priključiti unutarnjem tržištu EU-a te će imati mogućnost ostvariti niz poslovnih prilika s poduzetnicima i subjektima na tržištu EU-a. Samim time, države Zapadnoga Balkana ostvarit će četiri slobode koje ih sljeduju s članstvom u EU: slobode kretanja, usluga, roba, kapitala i ljudi. Ulaskom u EU prethodne se tržišne barijere ukidaju, a zemlje Zapadnoga Balkana imaju mogućnost dodatno unaprijediti trgovinu ulaskom u Schengenski prostor. Svakako, od novopridošlih članova EU-a očekuje se da prate tehnološke trendove u EU i svijetu, čime bi održavale svoju konkurentnost, ali bi i natjerale tržište da se konstantno razvija i unaprjeđuje. Obilježja velikih tržišta, poput ovoga unutarnjeg tržišta EU-a, su visoka dinamičnost i inovativnost kojim se drži korak s vremenom. Ovakva situacija na tržištu koja eventualno čeka poduzetnike Zapadnoga Balkana može izgledati zastrašujuće, no postizanjem izvrsnosti apsolutno će biti prilika za osvajanje tržišta. Svakako, članstvo u EU će pružiti prilike za studiranje i dodatnim stručnim školovanjem u inozemstvu, s ciljem savladavanja novih tehnologija i implementacije istih u matičnim državama Zapadnoga Balkana.

Otvorenost unutarnjem, ali i globalnom tržištu poticat će sve članice EU-a na poboljšanje vlastitih mogućnosti i znanja kako bi se postigao kontinuirani ekonomski rast, a samim time i povećanje životnoga standarda svih građana EU-a. S druge strane, politički motiv se može najbolje definirati kroz projekciju nacionalne sigurnosti, stjecanje bolje pozicije za pregovaranje s kojom se mogu postići reforme u matičnoj zemlji. Kao što je sada Hrvatska uključena, zemlje Zapadnoga Balkana kao članice EU-a će biti angažirane u postupku donošenja odluka na razini EU-a što uključuje i kreiranje zakona, mjera, strategije, instrumenata moći te drugih mehanizama koji će se koristiti za dobrobit EU-a. Asimilacijom u nadnacionalnu strukturu poput EU-a i europeizacijom države, države Zapadnoga Balkana će s vremenom poprimiti novi mentalitet te dosadašnje krize i izazove neće samostalno rješavati,

čime će se osigurati njihova stabilnost. Kroz jačanje stabilnosti, napredovanje institucija i demokratizaciju društva te korištenjem mehanizma kolektivne sigurnosti, integrirane će države sve buduće izazove rješavati Zajedničkom vanjskom i sigurnosnom politikom.

Stabilizacijom područja Zapadnoga Balkana zaustavit će se pokušaji neeuropskih aktera i podrivanje novih sukoba. Shodno tome, održat će se neprekinuti gospodarski napredak s jedinstvenim zajedničkim ciljem – blagostanje u regiji (Tomljanović, 2018).

U kontekstu ovoga rada, vrlo je bitno spomenuti članstvo u NATO-u kao jednom od neslužbenih predkoraka k integraciji u EU, koji je obilježio proces euroatlantskih integracija Hrvatske, ali koji slijede i Albanija, Crna Gora te Sjeverna Makedonija. Članstvo u NATO-u postalo je nepisano pravilo koje prethodi članstvu u EU, barem što se tiče jednoga dijela država Zapadnoga Balkana. Ono što je potaknulo države na integraciju u NATO jest prije svega ideološko opredjeljenje u multipolarnom svijetu, kako bi države osigurale svoj opstanak i teritorijalnu cjelovitost. To je logičan izbor jer su gotovo sve države u susjedstvu Zapadnoga Balkana članice NATO-a i sasvim je jasno da žele imati saveznike i istomišljenike u svojoj blizini, a ne na drugom kontinentu (Jakešević i dr., 2017). Prednosti članstva su i profesionalizacija oružanih snaga države, za koje bi trebala svaka članica saveza izdvajati barem 2 % vlastitoga BDP-a države. Kada se uzme u obzir kolektivna obrana, odnosno odgovornost svake članice da će braniti svaku članicu koja bude napadnuta, nema razloga imati široki spektar vojnih sposobnosti jer te „čuvaju” susjedi. Tu je također i financijski doprinos od ulaska u NATO, povećava se kreditni rejting zemlje i povećanje državnih i vanjskih ulaganja i bolje stajalište na tržištu energenata. Članstvo u NATO-u jamstvo je sigurnosti države i političke stabilnosti u unutarnjim i vanjskim poslovima (Kurečić, 2011).

Važno je istaknuti sigurnosni faktor koji donosi članstvo u EU, naravno uz NATO. Šef hrvatske diplomacije ministar Gordan Grlić Radman tvrdi da bi se s početkom pregovora s EU-om, pospješilo ograničavanje „malignih” utjecaja u BiH, ali i u svim državama Zapadnoga Balkana ako žele kročiti europskim putem. Visoki predstavnik za BiH Christian Schmidt procijenio je kako je trenutačni proces europeizacije postigao momentum u svojem napretku u državama Zapadnoga Balkana, za koji se još ne zna hoće li rat u Ukrajini politički utjecati na Zapadni Balkan. Zasižno će biti nekakav oblik promjene u cijelom svijetu, a ne samo na Zapadnom Balkanu, stoga je bitna kolektivna otpornost koju države Zapadnoga Balkana mogu postići kroz članstvo u euroatlantskim integracijama (MVEP, 2023d).

Još je jedna prednost koja bi mogla dodatno potaknuti države Zapadnoga Balkana za europeizacijom. To su poticaji koje EU pruža svojim slabije gospodarski razvijenim državama, a tu je svakako i Hrvatska. Europska komisija i Hrvatska su u rujnu 2022. godine potpisale sporazum o partnerstvu, vrijedan 9 milijardi bespovratnih eura (oko 17 % hrvatskoga BDP-a), koji su dostupni na korištenje do 2027. godine. Uračunaju li se u ovaj iznos i drugi oblici financiranja, Hrvatska u svom budžetu ima 25 milijardi eura dostupnih za ujednačeni razvoj svih regija države. „Država smo članica koja proporcionalno i u apsolutnom iznosu dobiva najviše sredstava iz Višegodišnjeg financijskog okvira i iz Instrumenta EU sljedeće generacije”, izjavio je predsjednik Vlade Andrej Plenković (HINA, 2022a). Nasuprot Hrvatske s ostvarenim prednostima, zemlje Zapadnoga Balkana su s EU-om 2020. usvojile Gospodarski investicijski plan, kojim je sveukupno dodijeljeno devet milijardi eura bespovratnih sredstava (kao oblik pretpriprustupne pomoći za članstvo, od 2021. do 2027.) i do 20 milijardi eura u obliku investicija (GUZK, 2020), što je pokazatelj prednosti članstva u EU kada jedna država članica ostvari više sredstava za gospodarenje u odnosu na šest država regije. Bez obzira na članstvo u EU, na Zapadnom Balkanu se Unija ističe kao najveći investitor kapitala, te kao donator i trgovinski partner. U 2021. godini zabilježena je trgovinska bilanca od čak 70 % trgovine robom na relaciji EU – Zapadni Balkan, dok su drugi akteri u regiji ostvarili znatno manji obujam trgovinske razmjene: Kina 8 %, Turska 5 %, Rusija 3 %, Ujedinjeno Kraljevstvo 3 %, a druge zemlje 13 % (Consilium.europa.eu, 2022b).

6. ZAKLJUČAK

Hrvatska se nakon konsolidiranja vlastitoga položaja u međunarodnim odnosima i unutar Europske unije pokušava definirati kao specijalist za odnose EU – Zapadni Balkan. Hrvatska je stekla respektabilan geopolitički položaj s godinama te unutar institucija EU posjeduje sposobnost uvjeravanja i moć koja nadvladava njene ograničavajuće teritorijalno-demografske dosege, a sukladno tomu može se nazvati malom silom. Kroz Zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku, Hrvatska je uključena u sve aktualne vanjskopolitičke prilike i izazove, uključena je u rješavanje kriza kao članica i predstavnica EU. Shodno tome, učinci diplomacije Hrvatske prema Zapadnom Balkanu dobivaju na težini, potenciraju se i postaju zamijećeni u EU.

Premda Hrvatska vanjska politika prema Zapadnom Balkanu ima svojih uspona i padova, suvremeni pristup prema Zapadnom Balkanu jasno artikulira namjere i interese Hrvatske. Sve zemlje Zapadnoga Balkana imaju vlastitih unutarnjih izazova s kojima na kraj mogu izaći jedino samostalnim odlučivanjem žele li započeti pristupne pregovore ili otvoriti/zatvoriti pregovaračka poglavlja. Hrvatska ima najveći utjecaj u obliku kolektivne vanjske politike EU-a na Zapadni Balkan. Pragmatički gledano, od svih država Zapadnoga Balkan Hrvatska najviše diplomatskih resursa usmjerava prema BiH jer se ondje nalazi velik broj Hrvata, ali isto tako Srbija predstavlja značajan interes kojoj će Hrvatska argumentirano uvjetovati za postupak članstva u EU. To se prije svega odnosi na otkrivanje informacija vezanih za nestale osobe u Domovinskom ratu, u nadi da će doći kraj diplomatskoj desetljetnoj borbi sa Srbijom. Također, Hrvatska će morati riješiti otvorena granična pitanja s Crnom Gorom, BiH i Srbijom. Hrvatska vanjska politika jednostavno nema sposobnosti imati apsolutni utjecaj na cijeli Zapadni Balkan, ponajviše jer ne posjeduje neograničene sposobnosti i financijska sredstva, shodno tome se vanjska politika Hrvatske svodi isključivo na primarne ciljeve. Zajednička vanjska i sigurnosna politika EU-a u globalu je i politika Hrvatske, što znači da sve što hrvatska vanjska politika predstavlja izravno se veže kroz kolektivni interes EU.

Ono što hrvatsku vanjsku politiku ističe od 2020. godine jest pojačana inicijativa za politikom proširenja EU-a i veći angažman oko pomoći zemljama Zapadnoga Balkana u procesu europeizacije. Vizija regije pod zastavom EU-a je temeljni dio metamorfoze Zapadnoga Balkana u prostor koji će se razvijati po europskom standardu u mirniju, sigurniju, povezaniju i prosperitetniju regiju za blagostanje društva.

Pojačanom inicijativom Hrvatske u regiji u kontekstu rekonfiguracije međunarodnih odnosa uzrokovane ratom u Ukrajini, zemlje Zapadnoga Balkana imaju povijesnu mogućnost potvrditi svoju budućnost s EU-om. Ono što je ključno za političku, sigurnosnu i ekonomsku stabilnost u državama Zapadnoga Balkana jest prije svega regionalna suradnja koja se primarno može postići posredovanjem procesa europeizacije i njegovih učinaka. Kooperacija podrazumijeva regionalnu multilateralnu suradnju među zemljama, čime se potiču međusobni razvoj jer se putem zajedničkih ciljeva ostvaruju zajedničke zadaće. Realno je očekivati da će rat u Ukrajini dovesti do dodatnoga pritiska EU-a na Zapadni Balkan. Suočena s ruskim izazovom, Unija će poduzeti korake kako bi učvrstila vlastitu geopolitičku poziciju te spriječila poremećaje na Zapadnom Balkanu. Sukladno tomu, veći se intenzitet utjecaja EU-a potencira i kroz kontinuirane sastanke, sastanke na vrhu te dogovore čime Unija, a s njom i Hrvatska, u diplomatskom smislu pokazuje pozitivan iskorak u vanjskoj politici prema Zapadnom Balkanu.

SAŽETAK

Deset godina od punopravnoga članstva Republike Hrvatske u Europskoj uniji realiziranoga 1. srpnja 2013. godine hrvatska vanjska politika djeluje u skladu sa Zajedničkom vanjskom i sigurnosnom politikom (ZVSP) EU-a, ali i u skladu s vlastitim nacionalnim interesima u međunarodnim odnosima. U oba slučaja Zapadni Balkan kao posljednji veći neintegrirani dio Europe u EU predstavlja veoma važno područje djelovanja hrvatske vanjske politike, tim više jer Hrvatska kao članica EU-a s najvećim brojem država Zapadnoga Balkana ima zajednička politička iskustva te s najvećim brojem njih i graniči od svih ostalih članica EU-a u regiji. Stoga je središnje istraživačko pitanje rada utvrditi kakva je učinkovitost vanjske politike Republike Hrvatske prema Zapadnom Balkanu u realizaciji vlastitih vanjskopolitičkih ciljeva, poglavito otkako je Hrvatska postala članicom Unije. U fokusu je rada istraživanje o tome kako Hrvatska svojom vanjskom politikom ispunjava vlastite interese s ciljem integracije Zapadnoga Balkana u euroatlantske organizacije, ponajprije EU, kako bi politički stabilizirala regiju Zapadnoga Balkana. Na samom početku definiran je teorijski okvir koji se koristi u radu: konstruktivistička teorija međunarodnih odnosa, i metodološki okvir: studija slučaja u komparativnoj politici. U prvom se dijelu rada analiziraju pojam europeizacije i utvrđuje se konkretna definicija europeizacije kako bi se jasno shvatilo koji je cilj istraživanja.

Nadalje, definiraju se modaliteti vanjske politike Hrvatske, kroz podjelu na regionalnu vanjsku politiku EU-a prema Zapadnom Balkanu, koju ujedno promovira Hrvatska, te na bilateralne odnose Hrvatske s pojedinim državama Zapadnoga Balkana. Drugi dio rada interpretira Hrvatsku kao državu-model za pridruživanje Zapadnoga Balkana Europskoj uniji, koristeći teoriju malih sila. Ovaj se dio rada fokusira na proces realizacije članstva Hrvatske u EU i euroatlantskim organizacijama te obrazloženje hrvatskoga primjera u kontekstu pretpostavljenih promjena i transformacije država Zapadnoga Balkana prema članstvu u EU. Empirijskim istraživanjem te deduktivnom metodom utvrđuje se kakva je učinkovitost vanjske politike RH prema Zapadnom Balkanu u realizaciji vlastitih ciljeva.

Ključne riječi: Hrvatska, vanjska politika, Zapadni Balkan, EU, konstruktivizam u međunarodnim odnosima, studija slučaja u komparativnoj politici i europeizacija.

ABSTRACT

Ten years since the Republic of Croatia became a member of the European Union on July 1st, 2013, Croatian foreign policy operates in accordance with the Common Foreign and Security Policy of the EU, but also in accordance with its own national interests in international relations. In both cases the Western Balkans, as the last major non-integrated part of Europe in the EU, represents a very important area of Croatian foreign policy, all the more so because Croatia as an EU member has the largest number of common political experiences and borders with Western Balkan countries, than any other EU member country. Therefore, the central research question of the paper is to determine the effectiveness of the foreign policy of the Republic of Croatia towards the Western Balkans in the realization of its own foreign policy goals, especially since Croatia became a member of the Union. The focus of the work is research on how Croatia fulfills its own interests with its foreign policy with the aim of integrating the Western Balkans into Euro-Atlantic organizations, primarily the EU, in order to politically stabilize the Western Balkans region. At the very beginning, the theoretical framework that I used in the work was defined: the constructivist theory of international relations, and the methodological framework: case study in comparative politics. In the first part of the paper, the concept of Europeanization is analyzed and a concrete definition of Europeanization is determined in order to clearly understand the goal of the research.

Furthermore, the modalities of Croatia's foreign policy are defined, through the division into regional EU foreign policy towards the Western Balkans, which is also promoted by Croatia, and into Croatia's bilateral relations with individual countries of the Western Balkans. The second part of the paper interprets Croatia as a model-country for joining the Western Balkans to the European Union, using small powers theory. This part of the paper focuses on the process of realizing Croatia's membership in the EU and Euro-Atlantic organizations and the explanation of the Croatian example in the context of assumed changes and transformation of the Western Balkan countries towards EU membership. Empirical research and the deductive method will determine the effectiveness of the foreign policy of the Republic of Croatia towards the Western Balkans in the realization of its own goals.

Keywords: Croatia, foreign policy, Western Balkans, EU, constructivism in international relations, case study in comparative politics, europeanisation.

LITERATURA

Knjige

de Sá Guimarães, Feliciano (2020). *A Theory of Master Role Transition: Small Powers Shaping Regional Hegemons*. New York: Routledge.

Džankić, Jelena i dr. (2019). *The Europeanisation of the Western Balkans. A failure of EU conditionality?* London: Palgrave MacMillan.

Grubiša, Damir (2023). *Povijest Europskog ujedinjenja*. Zagreb: Srednja Europa.

Jackson, Robert H. i Sørensen, Georg (2013). *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*. Oxford: Oxford University Press.

Kurečić, Petar (2011). *Geopolitika i geoekonomija suvremenog NATO-a*. Zagreb: Stajer graf.

Nye, Joseph S., Jr. (2004). *Soft power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs.

Rendić, Andrej (2022). *Vanjskopolitičko pozicioniranje Republike Hrvatske kao nove članice Europske unije 2013. – 2018.* (Disertacija). Zadar: Sveučilište u Zadru. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:753098>. Pristupljeno 21. listopada 2023.

Todorova, Marija (2017). *Imaginarni Balkan*. Zagreb: Naklada Ljevak.

Zbornici

Barnett, Michael i Finnemore, Martha (2005). The Power of Liberal International Organizations. U: Barnett, Michael i Duvall, Raymond (ur.). *Power in Global Governance* (str. 161–185). Cambridge: Cambridge University Press.

Jović, Dejan (2016). Konstruktivističke teorije međunarodnih odnosa. U: Jović, Dejan (ur.) *Konstruktivizam u teorijama međunarodnih odnosa i praksi oblikovanja vanjskih politika* (str. 7–36). Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

Kubálková, Vendulka (2001). Soviet „New Thinking” and the End of the Cold War: Five Explanations. U: Kubalkova, Vendulka (ur.). *Foreign policy in a Constructed World* (str. 99–145). New York: Routledge.

Tatalović, Siniša (2015). Utjecaj članstva u Europskoj uniji na politiku Republike Hrvatske prema Zapadnom Balkanu. U: Vujačić, Ilija i Beljinac, Nikola (ur.). *Nova Evropa i njena periferija* (str. 151–163). Beograd: Fakultet političkih nauka.

Članci

Baćan, Danijel (2021). Kritički osvrt na pojam Zapadni Balkan kroz percepciju studenata geografije. *Geografski horizont* 67(2): 37–49. <https://hrcak.srce.hr/274421>. Pristupljeno 2. listopada 2023.

Bilalli, Mersel (2019). European Union foreign policy. *Justicia – International Journal of Legal Sciences* 7(11): 135–141. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=954029> Pristupljeno 20. studenog 2023.

Cipek, Tihomir (2020). Croatia's Presidency of the European Union and the Western Balkans. A New Momentum or a Missed Opportunity? *Comparative Southeast European Studies* 68(4): 554–568. <https://doi.org/10.1515/soeu-2020-0037>. Pristupljeno 18. listopada 2023.

Grubiša, Damir (2005). Europeizacija politike: izgradnja kategorijalnog aparata europskih studija. *Anali Hrvatskog politološkog društva* 2(1): 129–144. <https://hrcak.srce.hr/38292>. Pristupljeno 5. listopada 2023.

Glarbo, Kenneth (1999). Wide-awake Diplomacy: Reconstructing the Common Foreign and Security Policy of the European Union. *Journal of European Public Policy* 6(4): 634–652.

Hamzić, Omer (2019). Bosna i Hercegovina u aktuelnim srpskim i hrvatskim političkim koncepcijama. *Historijski pogledi* 6(4): 233–249. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=998666>. Pristupljeno 10. studenog 2023.

Jakešević, Ružica i dr. (2017). Croatian Policy towards the NATO Enlargement to the Western Balkans. *Security Dialogues* 8(1-2): 577–594. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=925561>. Pristupljeno 2. studenog 2023.

Jelinčić, Daniela Angelina i Knezović, Sandro (2021). Cross-border Cultural Relations of Croatia and Serbia: Milk and Honey if Money is Involved. *Journal of Regional Security* 16(1): 27–54. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=960538>. Pristupljeno 28. listopada 2023.

- Jović, Dejan (2011). Hrvatska vanjska politika pred izazovima članstva u Europskoj Uniji. *Politička misao* 48(2): 7–36. <https://hrcak.srce.hr/72011>. Pristupljeno 24. listopada 2023.
- Jožanc, Nikolina (2015). Studija slučaja u komparativnoj politici. *Politička misao* 52(3): 35–58. <https://hrcak.srce.hr/154647>. Pristupljeno 1. listopada 2023.
- Kovač, Filip (2016). EUROPEIZACIJA HRVATSKE VANJSKE POLITIKE S POSEBNIM NAGLASKOM NA PRUŽANJE RAZVOJNE POMOĆI. *Europske studije* 2(3-4), 83–114. <https://hrcak.srce.hr/171285>. Pristupljeno 7. listopada 2023.
- Polović, Jadranka (2013). Utjecaj međunarodnih aktera na procese demokratizacije država Zapadnoga Balkana s posebnim osvrtom na Hrvatsku. *Međunarodne studije* 13(1): 9–31. <https://hrcak.srce.hr/123010>. Pristupljeno 26. listopada 2023.
- Popović, Petar i Todorović, Nebojša (2021). Balkanske dileme: između velikodržavnog projekta i europskih integracija. *Političke analize* 10(39): 3–10. <https://hrcak.srce.hr/265657>. Pristupljeno 15. listopada 2023.
- Rešić, Amar (2014). Croatian Strategy of Multilateralism: Investment in Becoming a Regional Leader towards the EU. *Međunarodne studije* 14(1), 87–101. <https://hrcak.srce.hr/143087>. Pristupljeno 2. studenog 2023.
- Subotić, Jelena (2011). Europe is a State of Mind: Identity and Europeanization in the Balkans. *International Studies Quarterly* 55(2), 309–330. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2478.2011.00649.x>. Pristupljeno 20. listopada 2023.
- Tomljanović, Marko (2018). UKLJUČIVANJE ZEMALJA ZAPADNOGA BALKANA U EUROPSKU UNIJU – STANJE I POTENCIJALNI EKONOMSKI UČINCI. *Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru* 24: 128–150. <https://doi.org/10.46458/27121097.2018.24.128>. Pristupljeno 7. studenog 2023.
- Wendt, Alexander (1992). Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics. *International Organization* 46(2): 391–425. https://www.researchgate.net/publication/227392580_Anarchy_is_What_States_Make_of_It_The_Social_Construction_of_Power_Politics. Pristupljeno 4. listopada 2023.

Pravni akti

Vlada Republike Hrvatske (2020). Program Vlade Republike Hrvatske 2020. – 2024. <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/ZPPI/Dokumenti%20Vlada/Program%20Vlade%20Republike%20Hrvatske%20za%20mandat%202020.%20-%202024..pdf>. Pristupljeno 31. listopada 2023.

Ostali dokumenti preuzeti s mrežnih stranica

GTV (Glavno tajništvo Vijeća) (2022). Sastanak Europskog vijeća (23. i 24. lipnja 2022.) – zaključci. <https://www.consilium.europa.eu/media/57446/2022-06-2324-euco-conclusions-hr.pdf>. Pristupljeno 24. listopada 2023.

GUZK (Glavna uprava za komunikacije) (2020). Gospodarski i investicijski plan za zapadni Balkan. <https://op.europa.eu/hr/publication-detail/-/publication/b33508bd-1f1a-11eb-b57e-01aa75ed71a1/language-hr>. Pristupljeno 26. listopada 2023.

HINA (Hrvatska izvještajna novinska agencija) (2019). Hrvatska od danas koristi novi naziv Makedonije. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/hrvatska-od-danas-koristi-novi-naziv-makedonije/2064528.aspx>. Pristupljeno 7. prosinca 2023.

HINA (Hrvatska izvještajna novinska agencija) (2021a). Grlić Radman: Hrvatska je najpozvanija razgovarati o zapadnom Balkanu. <https://vlada.gov.hr/vijesti/grlic-radman-hrvatska-je-najpozvanija-razgovarati-o-zapadnom-balkanu/33413>. Pristupljeno 25. listopada 2023.

HINA (Hrvatska izvještajna novinska agencija) (2021b). Grlić Radman: Hrvatska prenosi svoja iskustva zemljama zapadnog Balkana. <https://vlada.gov.hr/vijesti/grlic-radman-hrvatska-prenosi-svoja-iskustva-zemljama-zapadnog-balkana/32409>. Pristupljeno 25. listopada 2023.

HINA (Hrvatska izvještajna novinska agencija) (2021c). Serbian delegation's visit abused for scandalous act, Croatia expects apology. <https://mvep.gov.hr/print.aspx?id=196963&url=print>. Pristupljeno 10. studenog 2023.

HINA (Hrvatska izvještajna novinska agencija) (2021d). Inicijativa uvođenja bunjevačkog jezika u službenu uporabu u Subotici nije u duhu dobrosusjedskih odnosa. <https://mvep.gov.hr/press/inicijativa-uvodjenja-bunjevacog-jezika-u-sluzbenu-uporabu-u-subotici-nije-u-duhu-dobrosusjedskih-odnosa/191120>. Pristupljeno 10. studenog 2023.

HINA (Hrvatska izvještajna novinska agencija) (2021e). Ministar Grlić Radman osudio skidanje hrvatske zastave s rezidencije u Beogradu. <https://mvep.gov.hr/press/224813?big=0> Pristupljeno 10. studenog 2023.

HINA (Hrvatska izvještajna novinska agencija) (2022a). Potpisan sporazum o partnerstvu EK-a i Hrvatske vrijedan 9 milijardi bespovratnih eura. <https://vlada.gov.hr/vijesti/potpisan-sporazum-o-partnerstvu-ek-a-i-hrvatske-vrijedan-9-milijardi-bespovratnih-eura/36127>. Pristupljeno 25. listopada 2023.

HINA (Hrvatska izvještajna novinska agencija) (2022b). Zapadni Balkan u EU je u sigurnosnom i političkom interesu Hrvatske. <https://mvep.gov.hr/press/zapadni-balkan-u-eu-je-u-sigurnosnom-i-politickom-interesu-hrvatske/248052>. Pristupljeno 26. listopada 2023.

Jaansalu, Liis (2022). Zaključci Vijeća o proširenju i procesu stabilizacije i pridruživanja. <https://www.consilium.europa.eu/hr/press/press-releases/2022/12/13/council-conclusions-on-enlargement-and-stabilisation-and-association-process/>. Pristupljeno 26. listopada 2023.

Leyts, Barend i Buchowska, Magdalena (2022a). Sastanak čelnika i čelnica EU-a i zapadnog Balkana, 23. lipnja 2022. <https://www.consilium.europa.eu/hr/meetings/international-summit/2022/06/23/>. Pristupljeno 24. listopada 2023.

Leyts, Barend i Buchowska, Magdalena (2022b). Sastanak na vrhu EU-a i zemalja zapadnog Balkana u Tirani, 6. prosinca 2022. <https://www.consilium.europa.eu/hr/meetings/international-summit/2022/12/06/>. Pristupljeno 24. listopada 2023.

MVEP (Ministarstvo vanjskih i europskih poslova) (2021a). Priopćenje MVEP-a. <https://mvep.gov.hr/press/224828?impaired=0>. Pristupljeno 10. studenog 2023.

MVEP (Ministarstvo vanjskih i europskih poslova) (2021b). Razvojna suradnja i humanitarna pomoć. <https://mvep.gov.hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi/razvojna-suradnja-i-humanitarnapomoc/22671#:~:text=Nacionalna%20strategija%20razvojne%20suradnje%20i%20humanitarne%20pomo%C4%87i%20za,obrazovanja%2C%20zdravlja%2C%20gospodarskog%20razvoja%20i%20razvoja%20civilnog%20dru%C5%A1tva.> Pristupljeno 10. studenog 2023.

MVEP (Ministarstvo vanjskih i europskih poslova) (2022a). Na ministarskom Vijeću OECD-a usvojen Plan pristupanja OECD-a za Hrvatsku. <https://mvep.gov.hr/press/na-ministarskom->

vijecu-oecd-a-usvojen-plan-pristupanja-oecd-a-za-hrvatsku/248000. Pristupljeno 10. studenog 2023.

MVEP (Ministarstvo vanjskih i europskih poslova) (2022b). Otkrivena spomen-ploča na mjestu nekadašnjeg logora Morinj u Crnoj Gori. <https://mvep.gov.hr/press/otkrivena-spomen-ploca-na-mjestu-nekadasnjeg-logora-morinj-u-crnoj-gori/248818?impaired=1>. Pristupljeno 10. studenog 2023.

MVEP (Ministarstvo vanjskih i europskih poslova) (2023a). Nedovršena EU: integracija Zapadnoga Balkana kao geostrateški imperativ. <https://mvep.gov.hr/press/nedovrsena-eu-integracija-zapadnoga-balkana-kao-geostrateski-imperativ/259963>. Pristupljeno 3. studenog 2023.

MVEP (Ministarstvo vanjskih i europskih poslova) (2023b). PVRH Plenković o 10 godina u EU: Hrvatska je u potpunosti transformirana. Imamo međunarodni ugled i naš se glas uvažava. <https://mvep.gov.hr/press/pvrh-plenkovic-o-10-godina-u-eu-hrvatska-je-u-potpunosti-transformirana-imamo-medjunarodni-ugled-i-nas-se-glas-uvazava/257413>. Pristupljeno 2. studenog 2023.

MVEP (Ministarstvo vanjskih i europskih poslova) (2023c). Članstvom u OECD-u, organizaciji koja okuplja 38 najrazvijenijih država svijeta, ostvarit ćemo sve strateške ciljeve. <https://mvep.gov.hr/press/clanstvom-u-oecd-u-organizaciji-koja-okuplja-38-najrazvijenijih-drzava-svijeta-ostvarit-cemo-sve-strateske-ciljeve/259895>. Pristupljeno 2. studenog 2023.

MVEP (Ministarstvo vanjskih i europskih poslova) (2023d). Kandidacijski status BiH spriječio bi maligni utjecaj zemalja. <https://mvep.gov.hr/press/kandidacijski-status-bih-sprijecio-bi-maligni-utjecaj-zemalja/262020>. Pristupljeno 2. studenog 2023.

MVEP (Ministarstvo vanjskih i europskih poslova) (2023e). Hrvatska najbolje razumije put država Zapadnog Balkana prema EU. <https://mvep.gov.hr/press/hrvatska-najbolje-razumije-put-drzava-zapadnog-balkana-prema-eu/257388>. Pristupljeno 7. studenog 2023.

MVEP (Ministarstvo vanjskih i europskih poslova) (2023f). Američko-jadranska povelja. <https://mvep.gov.hr/americko-jadranska-povelja/244652> Pristupljeno 8. prosinca 2023.

MVEP (Ministarstvo vanjskih i europskih poslova) (2023g). Dubrovnik Forum. <https://mvep.gov.hr/dubrovnik-forum/22826>. Pristupljeno 8. prosinca 2023.

MVEP (Ministarstvo vanjskih i europskih poslova) (2023h). Nikad važnija Inicijativa triju mora glavna tema ministarskog sastanka kvadrilaterale. <https://mvep.gov.hr/press/nikad-važnija-inicijativa-triju-mora-glavna-tema-ministarskog-sastanka-kvadrilaterale/259874>.

Pristupljeno 8. prosinca 2023.

MVEP (Ministarstvo vanjskih i europskih poslova) (2023i). Druge međunarodne i regionalne organizacije. <https://mvep.gov.hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi/druge-medjunarodne-i-regionalne-organizacije/22666>. Pristupljeno 8. prosinca 2023.

MVEP (Ministarstvo vanjskih i europskih poslova) (2023j). EU strategija za dunavsku regiju (EUSDR). <https://mvep.gov.hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi/makro-regionalne-strategije-eu/eu-strategija-za-dunavsku-regiju-eusdr/22681>. Pristupljeno 8. prosinca 2023.

MVEP (Ministarstvo vanjskih i europskih poslova) (2023k). Jadransko-jonska inicijativa (AII). <https://mvep.gov.hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi/regionalna-suradnja/jadransko-jonska-inicijativa-aii/245641>. Pristupljeno 8. prosinca 2023.

Ruiz Nieves, Maria (2021). Proširenje: na Crnu Goru i Srbiju primjenjivat će se nova metodologija proširenja. <https://www.consilium.europa.eu/hr/press/press-releases/2021/05/11/enlargement-new-enlargement-methodology-will-be-applied-to-montenegro-and-serbia/>. Pristupljeno 25. listopada 2023.

VRH (Vlada Republike Hrvatske) (2022). Medved: Ako zaprimimo optužnicu iz Srbije protiv pilota odbacit ćemo je. https://vlada.gov.hr/vijesti/medved-ako-zaprimimo-optuznicu-iz-srbije-protiv-pilota-odbacit-cemo-je/35466?fbclid=IwAR1mseuUydY0sheeU8CM5z9ORUytAaVnK6S_TbJtZGLZi60v_Vt3K-Ku9rE. Pristupljeno 10. studenog 2023.

VRH (Vlada Republike Hrvatske) (2023). Predsjednik Vlade Plenković na otvaranju Hrvatske kuće u Subotici. https://vlada.gov.hr/vijesti/predsjednik-vlade-plenkovic-na-otvaranju-hrvatske-kuce-u-subotici/38555?fbclid=IwAR0eV2iapzw9cLiA__h6ReaC-wB_4TqYgZHdBhTqHEdUs8YuLVSL5_j7FJw. Pristupljeno 10. studenog 2023.

Generičke mrežne stranice

Berlinprocess.de (2023). What is the Berlin Process? <https://www.berlinprocess.de/en/what-is-the-berlin-process>. Pristupljeno 8. prosinca 2023.

Cei.int (2023). Central European Initiative. <https://www.cei.int/about-us>. Pristupljeno 8. prosinca 2023.

China-ceec.org (2021). Cooperation between China and Central and Eastern European Countries. http://www.china-ceec.org/eng/jj/zyjz/202112/t20211228_10476286.htm. Pristupljeno 8. prosinca 2023.

Consilium.europa.eu (2022a). Politika proširenja EU-a. <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/enlargement/>. Pristupljeno 22. studenog 2023.

Consilium.europa.eu (2022b). Infografika – EU: glavni trgovinski partner i ulagač za zapadni Balkan. <https://www.consilium.europa.eu/hr/infographics/the-eu-main-trade-partner-and-investor-for-the-western-balkans/>. Pristupljeno 22. studenog 2023.

Eur-lex.europa.eu (2023a). Accession criteria (Copenhagen criteria). https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/accession-criteria-copenhagen-criteria.html?fbclid=IwAR29VbHgr2VUrWwVrgXb-Ge_5ohfK1d1rsjj3Ufz3UZlsuLSJhWXHVtLdao. Pristupljeno 9. studenog 2023.

Eur-lex.europa.eu (2023b). Unija za Mediteran. <https://eur-lex.europa.eu/HR/legal-content/glossary/union-for-the-mediterranean.html>. Pristupljeno 8. prosinca 2023.

Podaci.dzs.hr (2023). Hrvatska u brojkama 2022. https://podaci.dzs.hr/media/12wkiv1a/croinfig_2022.pdf. Pristupljeno 25. listopada 2023.

Predsjednik.hr (2023). Predsjednik Milanović sudjelovat će na sastanku šefova država Procesu Brdo-Brijuni koji se ove godine održava u Skoplju. <https://www.predsjednik.hr/vijesti/predsjednik-milanovic-sudjelovat-ce-na-sastanku-sefova-drzava-procesa-brdo-brijuni-koji-se-ove-godine-odrzava-u-skoplju/>. Pristupljeno 8. prosinca 2023.

Rcc.int (2023) SOUTH-EAST EUROPEAN COOPERATION PROCESS – SEECF. <https://www.rcc.int/pages/111/south-east-european-cooperation-process--seecf>. Pristupljeno 7. prosinca 2023.